

01-12-2022

Et Centrum-Venstre Tidsskrift

Indholdsfortegnelse:

- 1. Leder/Introduktion; Politisk tågekammer Jan Helbak (s. 3-4)**
- 2. Begrebet; Krise, Jan Helbak (s. 5-10)**

Artikler:

- 3. Det uforenede Venstre og den brede regering; Bent Gravesen (s. 11-22)**
- 4. Ukraina; Serge Halini (s. 23-29)**
- 5. Grænser for negativ integration?; Jan Helbak (30-49)**
- 6. Situationen i Italien; Gert Sørensen (s.50-58)**
- 7. Brasiliens magtfulde militær; Mikael Bjerrum (s. 59-63)**
- 8. Når satiren sigter forkert – den misforståede populisme; Allan Dreyer (64-69)**
- 9. Kommentar: Politisk limbo; Jan Helbak (s. 70-73)**

Kritisk Debats december udgave

Politisk tågekammer

Af Jan Helbak, medl. af Kritisk Debats redaktion

December nummeret af Kritisk Debat udkommer i en periode, som måske bedst kan karakteriseres som et politisk tågekammer. Et tågekammer kendetegnes ved sin høje mætningsgrad af damp, hvor partikler, der bevæger sig igennem kammeret, efterlader sig spor, men hvor ændrede baner og sammenstød hverken kan forudsiges eller forudses – ikke voldsomt forskelligt fra den aktuelle tilstand på den politiske scene.

Valgets tale herhjemme var mildest talt forvirrende, og det samme præger de efterfølgende langstrakte forhandlinger om en ny regering. Af de to store blokke er der kun farven og deres aritmetiske relationer tilbage. Selv om meget tyder på en regering ledet af Mette Frederiksen og med Venstre som deltager, er det stadig vanskeligt at tegne konturerne i den aktuelle politiske tåge. Men, at en sådan regering er en realistisk mulighed, analyseres i artiklen *"Det uforenede Venstre og den brede regering"*.

Krigen i Ukraine har af de mangeartede konsekvenser også et igangværende opbrud i de politiske landskaber rundt om i Europa. Især har Ruslands invasion af Ukraine og krigen rejst en række principielle spørgsmål og stillingtagen, som venstrefløjen har haft og stadig har vanskeligt ved at få styr på. Venstrefløjens marginale stemme i den offentlige debat om krigen behandles i artiklen *"Ukraina og venstresiden"*.

I kølvandet på krigen i Ukraine, Vestens sanktionspolitik og de mange afledte konsekvenser, der især hjemsøger EU, oplever vi for tiden, at kommissionen "spytter nødretslove ud som aldrig før". I et stadigt stigende tempo. Som en slags kulmination på årtiers *"negative integrations"* strategi eller som videreudviklingen af autoritær institutionalisme i fraværet af medlemslandenes modstridende interesser, når det kommer til positivt at formulere grundlaget og rammerne for EU's egen Strategisk Autonomi? Det skisma, dets forhistorie og mulige konsekvenser behandles i en artikel om *"Grænserne for negativ integration"*.

Hvad, der skal ske i Italien efter valget, er endnu meget tåget. Alarmklokkerne har ringet rundt om i de europæiske regeringskontorer. Er en ny fascistisk bølge på vej i Italien med den nye Meloni-regering. Får de højrepopulistiske og nationalkonservative kræfter i Europa et stærkt talerør, eller trækker

regeringen sig sammen om en usammenhængende nationalkonservativ politik? Det ved ingen på indeværende tidspunkt, og centrum-venstreoppositionen bidrager for tiden ikke selv til at lette tågen, idet den også ligger tungt indenfor centrum-venstre. Det behandles i artiklen ”*Efter valget i Italien*”, som ligger i forlængelse af artiklen om Italien i Kritisk Debats oktober udgave.

Valget i Brasilien blev præcis så ubehageligt tæt og spændende, at man med rette kunne frygte, at Bolsenaro ville kopiere Trump og nægte at anerkende valgets resultat. Men det ser ud til, at den afgående præsident anerkender Lula som ny legitim præsident, selv om Bolsenaro nu plæderer for, at brevstemmerne skal kulegraves. Og militæret holder sig klar i kulissen, hvis der skulle blive fornyet uro. Præsident Lula skal derfor både holde øje med en mulig undergravende og destabiliserende aktivitet fra højrefløjen og samtidig i eksprestempo gennemføre en social genopretning af samfundsøkonomien. Den aktuelle situation beskrives i artiklen ”*Brasiliens magtfulde militær*”.

December nummerets sidste artikel har titlen ”*Tæt på sandheden om populisme*”. I artiklen behandles slægtskabet mellem satire og populisme forstået som udtryk for folkets kritik af eliten. Den elite som dominerer de fleste felter af samfundslivet. Det er hermed kritikens rettehed og ikke fluktuerende form, der medgår til indkredsning af, hvad populisme er. På den måde vender artiklen sig også mod elitens nedladende anvendelse af begrebet, som lidt sat på spidsen tangerer et gammelt begreb, som adlen brugte om folket og mod de demokratiske kræfter – pøbelvælde.

Begrebskommentaren behandler begrebet *krise* og stiller spørgsmålet, om det er berettiget at karakterisere den aktuelle situation som en krisesituation.

Nummeret afsluttes med en kort kommentar til det aktuelle limbo i dansk politik.

Begrebet

Krise – hvilken krise?

Af Jan Helbak, medl. af Kritisk Debats redaktion

I denne tid anvendes begrebet krise om snart sagt alt, der ikke er, som det plejer at være. Er det faktisk kriser, eller refererer brugen af begrebet til hændelser og situationer, hvor det centrale er, at stabiliteten er udfordret?

Der kan også være en tredje mulighed. At tiden er præget af så megen opbrud i alle de kendte systemer og livsformer og så megen usikkerhed, at selv overkommelige problemer og udfordringer opleves som kriser og måske oven i købet sammenbrud.

Der findes et væld af definitioner af begrebet krise. Det gør sig især gældende indenfor psykologien, medicin, samfundsteorier, herunder økonomiske teorier og i nyere tid indenfor klimaforskningen. Problemet med de forskellige definitioner er, at de er meget fagspecifikke og næppe tjener som klagørende faktor på andre områder end fagområdet uden at blive til metaforer og analogier.

Vi kan måske hente mere hjælp ved at gå etymologisk til værks. Krise kommer af det græske begreb *krisis*, der groft taget kan betyde enten afgørelse, dom, eller vendepunkt. Begrebet *krisis* er nært forbundet med begrebet *kriterion/kriterie*, som betyder kendetegn, som i dag også står for separationsafgrænsning. Som igen indgår i begrebet *kritike/kritik*, som betyder gennemlysning og bedømmelse. Nærmere betragtet hænger de tre begreber tæt sammen, idet de alle får deres mening i reference til noget, der er gået forud.

Vi kan også bevæge os væk fra den græske tradition og i det todelte og sammensatte kinesiske skriftegn – *fare* og *mulighed* – finde en brugbar og praktisk definition, hvor mulighed dog ikke kan tolkes som entydigt positivt.

Kort sagt står de beslægtede begreber i et bestemt forhold til noget, der går forud, og betegner noget, der er på vej til at ske, der sker eller vil ske på en måde, hvor tidligere kendte tilstande ændres og faren overvindes.

Problemet er så, at vi som sagt lever i en tid, hvor krisebegrebet anvendes i tide og især i utide – i flæng. Den mest aktuelle og spektakulære

krisefortælling er energi- og forsyningskrisen. Så er der krigen i Ukraine, der, som det lyder, har bragt hele verdensordenen i krise. Så er der inflationskrisen. En sikkerhedskrise. Politisk tillidskrise og som seneste skud på stammen en trivselskrise. (rammer mest ungdommen). I alle de nævnte eksempler optræder begrebet i en orden, som historikeren Reinhart Koselleck kalder ”metaforisk fleksibilitet”. Dvs. hvor begrebet adskilles fra sin begrebsmæssige reference og antager selvstændig beskrivende mening. Som igen betyder, at begrebet krise fortrænger det forhold/den situation, det prædikerer og antager selvstændig status af situationsmarkør.

Konsekvensen er, som vi også for tiden er vidne til, at problemernes/udfordringernes karakter, som krisebegrebet anvendes på, træder i baggrunden og gør sig fri af kritisk analyse eller ikke lader sig indfange af kritik. Selve situationens *farlighed/sprængkraft* og uforudsigelighed bliver genstand for interessen og ikke de underliggende processer og determinanter.

Det sker, når begrebet krisis skilles fra de beslægtede begreber kriterion og kritike, som begge retter sig mod den proces, der går forud for krisis – her forstået som vending eller mulighed.

I årevis har vi eksempelvis vidst, at hele jordens energiproduktion og forbrug skulle ændres. Bestræbelserne for at skabe ændringer er taget til. Det har fremkaldt den situation, at der investeres mindre i fossile energikilder og ikke tilstrækkeligt i vedvarende energikilder. Det sammenholdt med den nye og moderne økonomiske krigsførelse (sanktionspolitikken) har det ført til en situation, der er præget af lavere udbud end den gældende efterspørgsel. Det giver prisstigninger og forsyningsproblemer. Men det er ikke en krise. Det er et samfundsproblem og et husholdningsproblem. Til gengæld er det en enorm gevinst for gas- og olieproducenter (overprofitter i 2022 på flere hundrede mia. dollars), der kan score store fortjenester uden at investere mere.

Vi har ligeledes i årevis vidst, at globaliseringen var forbundet med opbygningen af mange krydsende netværk på tværs af landegrænser, der har skabt en gensidig afhængighed mellem lande og producenter på verdensmarkedet. Alligevel fører man i dag en politik i USA, der er ekstremt protektionistisk, og i EU skriver man lange memoer om Strategisk Autonomi. Og de internationale retsinstitutioner underløbes af en ny form for geostrategisk sanktionspolitik, der er krig ført med økonomiske/finansielle midler. Det giver ustabilitet i forsyningerne og bidrager til inflationen. Det indsnævrer verdensmarkedet. Men krise er det ikke – endnu.

Vi har også siden 1998 vidst, at det kun var et spørgsmål om tid, før USA, Nato og Europa med "Østudvidelsen" ville kollideres med Rusland. Vi har vidst, at løsningen på det kaos, vi selv bidrog til at skabe i Rusland efter 1992, kaldte på en stærk mand og et mere eller mindre autoritært regime til at rydde op efter Jeltsin. Samfundsstrukturene var gjort endnu mere skrøbelige under Bores Jeltsin, end transformation (chokdoktrinen) tilsagde som nødvendig omkostning. Selv om Ruslands invasion af Ukraine er Putins historiske fejlkalkulation med katastrofale konsekvenser – for alle, er det ikke en krise – i hvert fald ikke endnu. Det er således heller ikke en sikkerhedskrise. Men der er på grund af den voksende protektionisme, brug af handel som våben i de geopolitiske fægtninger og hurtig nedbrydning af de globale strukturer og regulerende internationale institutioner en mængde sikkerhedsproblemer i anmarch. Vi ved blot, hvordan udviklingen vil arte sig.

Vi har om noget i årevis været vidne til en langsom erodering af vælgernes tillid til politikerne og det politiske system. Politikerne siger et og gør noget andet. De stifter i dag nye partier, når uenighederne og magtkampene i de respektive partier bliver for store og voldsomme. De optræder altid ufejlbarlige og konsistente. Og alligevel er det demokratiske system som en grotesk karikatur af sit eget begreb ophøjet til universel værdi i modsætning til de autokratiske systemer. Men det bliver ulighederne og spændingerne ikke mindre af. Og værst af alt er politik reduceret til socialteknik og jura og ikke længere de sociale og politiske aktørers styring af samfundet. Hvad der var princip i går, er i dag med Heideggers formulering blevet til *værens glemsel*. Politik er blevet til frenetisk handlen uden horisont. "De trettens kamp om de tolv stole". Borgerne og vælgerne er blevet publikum. Ansvarsfrie og med retten til at skifte den ene kombattant uden med den anden alt afhængig af performance, dagsform og troværdighed. Hvor troværdighed ikke stiller større krav end fraværet af decideret mistillid. Indtil, den indtræffer. Men krise er det ikke. Kun en dyb kollektiv desillusion forårsaget af de tabte horisonter.

Vi har i årevis fået tudet ørene fulde med den liberale trosbekendelse til den altomfattende konkurrence og det perfekte marked som højeste rationalitet og vækstmotor for civilisationsudviklingen. Og selv om snart sagt alle seriøse undersøgelser og praktiske erfaringer igennem fyrré år har vist, at den liberale konkurrencetro er en mirage, udgør den stadig en bestemmende faktor i al politisk liv og praktisk indretning af såvel offentlige som private

institutionerne. I samme omfang er korrupsion, nepotisme, systematiseret snyd og forringelse af varerne på markedet taget til.

På trods heraf er det endnu ikke lykkedes nogen sådan for alvor at punktere myten, selv om finanssammenbruddet i 2008 flåede myten om markedspærfektionen midt over. Og alligevel udlægges teksten fra de neoklassiske abstrakte og tomme teorier som universel sandhed. Ikke så sært, at de unge generationers opvækst selvfølgelig er vævet ind i den liberale myte. Konkurrence indenfor uddannelsesvæsnen, i sport, i musik, i anvendelse af it og score på datingsiderne osv. opleves som den ultimative målestok for succes eller fiasko. Antallet af unge, der brækker halsen i det ræs, vokser med foruroligende hast og belaster samfundets socialvæsen. Derfor taler politikerne nu også om en trivselskrise. Men krise er det ikke. Mange unge trives bare ikke – og det er et synligt samfundsproblem.

Men hvorfor afvise at kalde de helt indlysende store problemer i tiden for kriser? Fordi ingen af de nævnte samfundsproblemer eller problemkomplekser – *farer* – er i nærheden af et vendepunkt. Er i nærheden af afgørende forandringer, der kan ophæve problemernes tyngde og alvorlighed. Eller resultere i uoverskuelige sammenbrud for de systemer og strukturer, som vi kender i dag.

Men hvorfor taler alle politikere og meningsdannere nu om stunder om kriser i forvisning om, at vi med begrebet forstår hinanden. Det vil sige giver mening, selv om betydningen/referencen er noget tåget?

Kriser kalder på krisestyring! Og kriser kalder vi nu de situationer, hvor ligevægten, samfundsligevægten, sammenhængskraften osv. går op i limningen og resulterer i ustabilitet. Heri indgår selvfølgelig den implicite forforståelse, at de politiske institutioner er omfattet af ustabiliteten, hvorfor hele udviklingen og genetablering af ligevægten afhænger af ekstrapolitisk kompetent krisestyring. En mulig handling ud over de hidtil legale og legitime rammer. De politiske perspektiver/programmer og horisonter, de indre sociale- og økonomiske modsætninger i samfundet træder i baggrunden og overlader scenen til den samlende krisestyring, fordi ligevægten er i *fare*.

I samme proces løftes de forskellige faktorer og historiske forløb, der har ført frem til udfordringen af samfundsstabiliteten, ud af ligningen og tilbage står selve ustabilitetens situation og kalder på ligevægtens genskabelse. Tryghed er ordet, der giver krisemetaforen bærende liv.

Den situation befinder vi os i nu. I fyre år har vi lagt al udvikling og ønsket om varig samfundsstabilitet i en kurv. Markedets ligevægtsdannende processer. Vi har dyrket hin enkelte og den liberale visdom om frihed på en øde ø i forvisning om, at alternativerne var værre for ikke at sige barbariske og frygtindgydende som eksempelvis kommunistisk planøkonomi.

Nu ved vi, at det ikke er godt, som præsten prædikede. Vi ser det hver eneste dag i alle sammenhænge, selv når stuetemperaturen er under 18 grader.

Vi kan i dag vende Reagans dictum 180 grader og sige: ”markedet er ikke løsningen men problemet”. Markedet skaber ikke ligevægt i samfundet og har aldrig gjort det. Det er en fantom men også så dyrket og hipet, at det har fået selvstændigt liv og skygget for alle de problematiske men enkeltstående konsekvenser, som først nu er ved at flyde sammen til en større samfundsstabilitet lokalt og på verdensmarkedet. Endnu kan det problem eller rettere problemkompleks ikke formuleres sammenhængende, men i praksis er opgøret med markedsfortryllelsen begyndt.

Pandemien skubbede til reguleringskravene og aktiverede den måske ultimative styringslov – epidemiloven, hvor den myndige og *nødretlige* krisestyring fik sin første praktiske udformning og forløb siden 2. Verdenskrig.

I EU vokser kravene i disse måneder om regulering af energimarkedet, finansmarkederne. Seneste reguleringsudkast er det mest vidtgående i nyere tid. Kommissionen stiller nu forslag om ”Single market emergency instrument”, hvor kommissionen opnår hidtil uset kompetence til både at gribe ind i medlemslandenes politiske beslutninger og i de nationale markeder. Med Karl Schmitt kan man sige, at den, der beslutter nødretten, er suverænen.

Herhjemme har det netop overståede Folketingsvalg været holdt indenfor diskursrammen, hvem tror vi mest på kan lede os gennem de mange kriser og genoprette trygheden og stabiliteten – ligevægten? Hvad der i valgkampen har været af egentlige politiske reformprogrammer og visioner er ikke værd at beskæftige sig med. Men vigtigt er det at notere, at på trods af den megen politiske tale om kriselovgivning, krisevalg, krisebestemt sammenhold og krisekompromisser har de politiske horisonter været de mest indsnævrede i de sidste to årtier.

Den neoliberale utopi har mistet livskraft og tiltrækning, og det socialdemokratiske reguleringsparadigme minder mest af alt om en nedslidt og

underforsynet hjælpemiddelcentral. Man kan med andre ord hverken gå frem eller tilbage, hvorfor det er nærliggende at benævne det eksisterende problemkompleks som forskellige kriser, der smelter sammen – forstået som ubalancer, der skal rettes op gennem myndig krisestyring. Den udøvende magt trækkes frem på den lovgivendes bekostning. Retsstaten svækkes ikke formelt, men ændrer karakter og formål med krisepsykologiens invasive indtrængen i den demokratiske parlamentarisme. Hvor den demokratiske debat og interessekamp må vige for den myndige og autoritative krisestyring, og hvor grænsen mellem autoritativ og autoritær krisestyring/samfundsstyring forskubber sig inkrementelt.

Forskydningerne forløber bag om ryggen på os alle, fordi politisk interessevaretagelse endsige tænkning, der ikke viser skyldig hensyn til krisetilstanden og den ligevægtsoprettende mainstream, erklæres illegitim. Begrebets faktiske reference ophæves af den praktiserede meningsdannelse, hvor krise ikke forstås som vendepunkt, dom eller afgørelse men som simpelt brud på ligevægten, hvor dem, der har nydt god af den, selvfølgelig råber højest og varmhjertet støtter den eller dem, der mest kompetent styrer situationen mod genopretning af samfundsordenen og ligevægten. Altså den, der har været.

Men krise bliver de meget komplekse økonomiske, politiske, sociale, kulturelle og klimamæssige problemer først, når de når et punkt, hvor en vending opleves som nødvendig og en genopretning af ligevægten forekommer umulig. Dertil er vi ikke nået, og derfor har vi heller ikke brug for krisestyring som en mild form for politisk undtagelsestilstand.

Artikler

Det Uforenede Venstre og den brede regering

Bent Gravesen, medlem af Kritisk Debats redaktion

”Jeg havde ikke fantasi til at forestille mig, at det var en fejl at stole på landets statsminister. Men det var det. Så det gør jeg ikke mere” (Jakob Ellemann-Jensen i interview med AVISENDANMARK 16/9 2022). For mig er det grundlæggende vigtigt, at der er en tillid mellem socialdemokraternes formand og Venstres formand. Fordi sandsynligheden for, at en af os sidder i statsministerstolen, den er jo til stede (Jakob Ellemann-Jensen i interview med tv2 19/11 2022).

I skrivende stund ved vi ikke, om vi får en regering hen over midten. Men gør vi det, kan det meget vel blive en regering, hvor kun et af regeringspartierne, Socialdemokratiet, er gået til valg på en regering hen over midten. Samtidig vil det givetvis blive en regering, hvor det parti, der fik flest stemmer på at gå til valg på en ren borgerlig, liberal regering, og som absolut havde nul tillid til Mette Frederiksen som statsminister, Venstre, også er med.

Hvordan er det kommet dertil? Det er emnet for denne artikel. Eller mere præcist: Hvordan er Venstre kommet dertil, at partiet vælger at indgå i seriøse forhandlinger om en regering hen over midten med Socialdemokratiet og Venstre som den politiske hovedakse.

I september-nummeret af Kritisk Debat skrev jeg en artikel om, hvordan Mette Frederiksen og Socialdemokratiet allerede inden folketingsvalget var nået frem til at satse på et udbygget politiske samarbejde hen over midten (1). Derfor lægges vægten i denne artikel på den udvikling i det borgerlige Danmark, der kan bidrage til at forklare, hvorfor Venstre under Jakob Ellemann-Jensen har foretaget en politisk kovending, der er så stor, at den måske kan få langt mere vidtrækkende betydning end den SV-regering under Anker Jørgensen, der kun sad i godt et år fra 30. august 1978 til 26. oktober 1979.

Det Forenede Venstre

Da Jakob Ellemann-Jensen i sin tale til Venstres ’valgfest’ skulle forklare, at Venstre var gået fra at være det suverænt største parti i den borgerlige lejr til et mellemstort parti med blot 13,3 procent af stemmerne, forsøgte han at forklare nederlaget med en vits. Det, han til lejligheden kaldte ”Det Forenede Venstre”, havde trods alt fået omkring 30 procent af stemmerne, påpegede han med et skælmsk smil. Stort bifald hos salens ellers noget matte Venstre-folk.

Ellemann-Jensens umiddelbare budskab var, at havde det ikke været for den tidligere Venstre-formand Lars Løkke Rasmussen og Jakob Ellemann-Jensens tidligere næstformand Inger Støjberg havde det ikke set så slemt ud for

Venstre. Venstres massive valgnederlag skyldtes Inger Støjbergs Danmarksdemokraterne og Løkke Rasmussens Moderaterne. Jakob Ellemann-Jensens vits vakte sandsynligvis genklang, fordi de delte Ellemann-Jensens lyst til at give Støjberg og Løkke skylden for Venstres valgnederlag.

Der lå imidlertid også et andet budskab gemt i Jakob Ellemann-Jensens henvisning til Det Forenede Venstre. Et budskab, som ikke nødvendigvis alle salens Venstre-folk kendte, tænkte over eller gav bifald. Med begrebet Det Forenede Venstre henviste Jakob Ellemann-Jensen til Venstres start i 1870. Her skete der nemlig en samling af forskellige venstregrupper til et rent rigsdagsparti uden vælgerorganisation ude i landet under navnet Det Forenede Venstre. Dengang blev Det Forenede Venstre i første omgang en succes i Rigsdagen, hvor man opnåede absolut flertal. For den, der kender Venstrehistorien, antydede Jakob Ellemann-Jensens vits således en liberal blå flertalsmulighed, men også at store dele af det nye Forenede Venstre modsat Venstre kun var personbårne partier uden egentlig partiorganisation rundt omkring i landet.

Men det er imidlertid ikke hele historien om Jakob Ellemann-Jensens finurlige historiske reference. Med til historien hører nemlig, at der i fortidens Forenede Venstre hurtigt udviklede sig flere forskellige og ofte indbyrdes stridende grupperinger både politisk og personligt. Jakob Ellemann-Jensens reference til Det Forenede Venstre var således ikke blot en positiv antydning af muligheden for et fremtidigt blå flertal, men også en henvisning til det nye 'Uforenede Venstre', som vælgerne tilsammen havde givet godt 30 pct. af stemmerne på vidt forskellig politik.

Valget havde vist Det Uforenede Venstre for fuld udblæsning. Det kunne Jakob Ellemann-Jensen selvfølgelig ikke sige højt. Men det var virkeligheden. De 30 pct. til 'Det Uforenede Venstre' var resultatet af, at Venstre ikke havde formået at holde sammen på partiets forskellige grupperinger. Ellemann-Jensens vits om "Det Forenede Venstre" var ufrivilligt en påmindelse om, at vælgerens reduktion af Venstre til et blot mellemstort parti først og fremmest skyldtes et fravalg af det Venstre, der i den forgangne periode var gået politisk helt op i limningen.

Tiltagende borgerlig handlingslammelse

Ser man 15-20 år tilbage, formåede Venstre i Anders Fogh Rasmussens dage at appellere bredt til både provinsarbejdere, mellemklasse og landbrug. Økonomisk skete det frem til finanskrisen med de internationale økonomiske vinde i ryggen. Parlamentarisk skete det inden for en stabil VKO-alliance med en kombination af DF-aftaler om stram udlændingepolitik, Lars Løkke Rasmussens liberale velfærdsteknokrati og frivillige landbrugsbidrag på klima- og miljøområdet.

Resultatet var i 00-erne et vælgermæssigt stort og politisk bredt Venstre med 26-31 pct. af stemmerne. Det var det stadig forenede Venstre i sine

velmagtsdage. Men med finanskrisen og den første Løkke-regering løb Venstre ind i det første problemer med at udvikle og gennemføre en politik med tilstrækkelig bred vælgermæssig appel. Venstres velfærdsteknokrati kom under politisk vælgerpres fra Dansk Folkeparti, og senere blev det liberale Venstre udfordret fra højre af de to nye superliberale Liberal Alliance og Nye Borgerlige. Set i bagklogskabens klarere lys aner man her på højre flanke de første konturer af Det Uforenede Venstre. For Venstre viste dette sig også tydeligt rent vælgermæssigt. Venstre fik væsentlig lavere vælgeropbakning. Ved 2015-valget kom Venstre under 20 pct., og kun med det yderste af Lars Løkke Rasmussens flossede politiske håndværkerne lykkedes det at skabe opbakning til en meget smal, ren Venstre-regering med parlamentarisk støtte fra en allerede dengang politisk yderst splittet blå blok.

Efter 2015-valget bredte blå bloks politiske handlingslammelse sig. Venstre-regeringen var aldeles ude af stand til at drive en politisk udvikling, der kunne få opbakning fra DF til Liberal Alliance, og med dannelsen af VLAK-regeringen blev den politiske handlingslammelse noget nær total. Lars Løkke Rasmussens endnu politisk og personmæssigt forenede Venstre formåede ikke at udvikle og gennemføre en borgerlig politik, der forenede disse forskellige strømninger i partiet og blandt de potentielle vælgere.

Det politiske håndklæde i ringen

Allerede under valgkampen ved 2019-valget måtte Lars Løkke Rasmussen kaste håndklædet i ringen i forhold til et fortsat bredt blå regeringsprojekt. Han afviste at kunne eller ville regere videre på det yderste højres mandater. Dermed lagde han klar kant til dele af Venstres hidtidige politik, tydeligst på udlændingeområdet. Her afviste Lars Løkke Rasmussen at regere på den nationalkonservative højrefløjs mandater. Dermed lagde han – uden at sige det – markant afstand til de dele af partiet, der med Inger Støjberg i spidsen ønskede et tæt samarbejde med først og fremmest Dansk Folkeparti.

Straks efter 2019-valget brød disse politiske og personmæssige uenigheder ud i lys lue. Det var ganske enkelt ikke længere muligt politisk eller personmæssigt at holde sammen på "Det Forenede Venstre". Dermed hang Venstres politiske vælgerappel slet ikke sammen længere. Tværtimod blev de forskellige dele af Venstres politik personificeret. Lars Løkke Rasmussens liberale velfærdsteknokrati, Inger Støjbergs fremmedfjendske jyske hjemstavns politik og Jakob Ellemann-Jensens genbrug af gammelkendte paroler om liberal frihed, skattestop og vækstdrømme.

Længe inden folketingsvalget den 1. november stod det klart, at Jakob Ellemann-Jensen var ude af stand til hverken politisk eller som statsministerkandidat at appellere til de brede vælgergrupper, som Venstre tidligere havde været i stand til. Jakob Ellemann-Jensens Venstre var kun en svag skygge af det Venstre, Lars Løkke Rasmussen arvede efter Anders Fogh Rasmussen. Arven var ganske enkelt formøblet allerede, inden Lars Løkke Rasmussen i august 2019 luskede af fra Venstre via en bagdør på Hotel Comwell Kellers

Park i Brejning sydøst for Vejle og overlod Jakob Ellemann-Jensen den kæmpeopgave at samle partiet og det borgerlige Danmark.

Den opgave blev som bekendt ikke løst. Tværtimod. Nye splittelse ventede forude. Det Uforenede Venstre blomstrede. Moderaterne og Danmarksdemokraterne så dagens lys, og begge partier tiltrak øjeblikkeligt mange vælgere. Alt imens Venstre tydeligvis havde store problemer med selv at forberede et prægnant troværdigt politisk grundlag for den kommende valgkamp. Opgaven var givetvis heller ikke let. I 3 år havde partiet været i nærmest uafbrudt intern krise. Samtidig havde Venstre som ledende oppositionspartiet manglet en klar politisk profil. Sidst men ikke mindst var der problemerne med at samle det borgerlige Danmark. Det var en opgave der ensidigt hvilede på Venstre som 'det største dyr' på den borgerlige savanne, og hvor alle de øvrige borgerlige partier havde mere end almindeligt travlt med at profilere sig selv.

Venstres tofrontskrig

Da de konservative så op til folketingsvalget valgte at gøre den borgerlige splittelse noget nær total ved både at lancere Søren Pape som statsministerkandidat på en politik med topskattelettelse og smalhals for den fælles velfærd, slog det hovedet på sømmet. Den såkaldte blå blok, som Jakob Ellemann Jensen gik til valg på at være leder for, var politisk dybt splittet og ikke engang enige om, hvem der skulle være statsminister.

Dermed blev Venstre og Jakob Ellemann-Jensen kastet ud i en tofrontskrig. Jakob Ellemann-Jensen skulle på den ene side være alternativ til Mette Frederiksens magtfuldkommenhed, og på den anden side skulle han konkurrere med Søren Pape om den blå førertrøje.

På den ene front, fronten vendt mod Socialdemokratiet og Mette Frederiksen som statsminister, var det blå våbenarsenal begrænset. En fælles mistillidskanon rettet mod Mette Frederiksen og nogle små fælles symbolsager uden større vælgerappel. At unge selv i højere grad skal kunne vælge hvilket gymnasium, de vil gå på, vælter ikke mange statsministre. Venstres eget valgoplæg var heller ikke den rene folkeforførelse. Valgoplægget var tydeligvis skrevet ud fra den såkaldte Claus Hjort doktrin, der kort fortalt går ud på, at de borgerlige partier kun kan vinde et folketingsvalg, hvis de blå partier undlader at gå til valg på store skattelettelse, og hvis vælgerne i det hele taget kan føle sig tryg ved, at velfærden også vil være sikret, hvis de blå regerer. De blå partier kan ifølge Claus Hjort doktrinen kun vinde midtervælgere, hvis de kan spille nogenlunde lige op med Socialdemokratiet på velfærd og til gengæld vinde på andre større temaer som udlændingepolitik og økonomi. Derfor gik Venstre til valg på en borgerlig politik, der på den ene side ikke var så liberal borgerlig, at den var ude af stand til at trække stemmer hen over midten - og fra Lars Løkke Rasmussen. Samtidig skulle politikken ikke gøre det alt for nemt for Inger Støjberg i det jyske.

På den anden front, fronten vendt mod Søren Pape som statsministerkandidat, måtte Venstre lægge fra land ud fra denne midtsøgende politik. Søren Pape og Konservative blev derfor skarpt kritiseret for at ville rundbarbere velfærden og Arne-pension for at få råd til store skattelettelser for de bedre stillede.

Da Søren Pape så nærmest på kommando pakkede sit valgprogram sammen til bedre tider, og medierne samtidig pakkede Søren Pape sammen som seriøs statsministerkandidat, kunne Jakob Ellemann-Jensen stort set koncentrere sig om at være det, han selv yndede at kalde sig, nemlig det største blå dyr på savannen. Men med et relativt tyndt valgoplæg viste det sig svært for Venstre og Jakob Ellemann-Jensen at slå igennem med Venstres egne valgtemaer. Den fælles blå mistillidsdagsorden over for Socialdemokratiet faldt nærmest sammen allerede med Mette Frederiksens klare bekendelse til en bred regering i valgkampens første uge. Da gassen samtidig sivede ud af Inger Støjbergs personbårne provinspopulisme og aldrig nåede rigtigt over Lillebæltsbroen, var vejen banet for en yderst målrettet og velorganiseret socialdemokratisk offensiv i valgkampens sidste del.

Et politisk og vælgermæssigt svækket Venstre

Hele denne historie om Det Uforenede Venstre synes at være den dybereliggende forklaring på, at Venstre ved valget var aldeles ude af stand til at gå til valg på en politik med samme brede appel som tidligere. Historien kan samtidig bidrage til at forklare, hvorfor det var et stærkt decimeret Venstre uden megen politisk mål og med, som Mette Frederiksen som kongelig undersøger kunne invitere til først sondering og siden egentlige forhandlinger om en regering hen over midten.

Det var et Venstre, hvor politikudviklingen havde manglet aldeles, og hvor det politiske vælgermandat, som Jakob Ellemann kunne møde op med på Marienborg, var både uklart og relativt svagt folkeligt funderet. Det var et Venstre, der kun udgjorde en delmængde af "Det Uforenede Venstre", der nu var personificeret i hele tre partiledere. Jakob Ellemann Jensen var reduceret til en slagen statsministerkandidat for en ikkeeksisterende, men indbyrdes dybt splittet blå blok. Han var tilmed reduceret til den partileder i Det Uforenede Venstre, der havde den mindste personlige vælgerappel. Mens Danmarksdemokraternes formand, Inger Støjberg fik 47.211 stemmer, og Lars Løkke Rasmussen, politisk leder for Moderaterne fik 38.439 stemmer, nåede Venstres formand Jakob Ellemann-Jensen kun op på 20.945 stemmer.

Venstres krise og nuværende politiske dilemma stak dermed og stikker fortsat dybt. Venstre har mistet partiets bredere sociale og politiske alliancegrundlag. Blå bloks handlingslammelse under VLAK-regeringen sendte partierne direkte videre til endnu større gensidige uenigheder og splittelser som opposition under S-regeringen, hvor det eneste større samlingspunkt, kritikken af Mette Frederiksens magtfuldkommenhed, på mange måder afspejlede de blå partiers manglende modspil, og som bl.a. derfor kun havde begrænset positiv vælgerappel til tvivlende midtervælgere. Det nærmest altomfattende mangel

på fælles politik forstærkede kun blå bloks definitive implosion under valgkampen. Valgkampen med en fælles rød skydeskive, forsvandt med Mette Frederiksens oplæg til en samarbejdssøgende politik og en regering hen over midten nærmest som dug for efterårssolen.

Venstres tre valgmuligheder

Dermed var det et stærkt svækket Venstre, der efter valget var tvunget til at vælge mellem 3 uønskede grundscenarier for de kommende års danske politik. Jakob Ellemann Jensen kunne vælge helt at opløse Det Uforenede Venstre, bryde med blå blok-tænkningen og gå solo ind i en regering hen over midten, i håb om senere hen at kunne stå i spidsen for en centrum-højre-regering eller i det mindste kunne få fremgang hos vælgerne ved det folketingsvalg, der måtte komme, når eller hvis en SV-baseret regering brød sammen. Det havde Venstre trods alt opnået ved SV-regeringens sammenbrud i 1979. Hvis de politiske gevinster under regeringsforhandlingerne med Mette Frederiksen ikke var attraktive nok til at dele regeringsansvaret med Mette Frederiksen, kunne Venstre vælge alligevel gå solo og forfølge den gamle konservative parole om at være borgerlige stemmer, der arbejder. Venstre kunne satse på at indgå i en række større politiske aftaler og forlig med et S-regering, som en eventuelt kommende borgerlig regering så ville skulle bygge videre på.

Endelig var der den mulighed, at Venstre – uden at frasige sig en række forligsmuligheder hen over midten – kunne give Det Uforenede Venstre og den øvrige del af blå blok en ny chance som mere eller mindre samlet opposition med en blå borgerlig liberal regering som målet ved et kommende folketingsvalg. Et sådant valg kunne måske tilmed komme inden alt for længe, hvis hård borgerlig opposition i kombination med et spinklere centrum-venstre-grundlag kunne gøre det svært for Mette Frederiksen at gennemføre bl.a. en ikke nødvendigvis særlig populær krise- og inflationspolitik.

Den politisk logiske konklusion på valgkampens forsøg på at få flertal for en ren blå regering ved at så mistillid til Mette Frederiksen som statsminister ville være at satse på den sidste mulighed. Men det gjorde Venstre som bekendt ikke. De politiske realiteter i det borgerlige Danmark i almindelighed og i Venstre i særdeleshed tilsagde noget andet. Det ville være at vende tilbage til en politisk fuser. Samtidig ville det være en på én gang risikabel og vanskelig vej at betrede. Det ville meget let kunne føre til mange års politisk ørkenvandring for det borgerlige Danmark. For Venstre og Jakob Ellemann-Jensen synes det heller ikke at være nogen særlig farbar vej til at genrejse Venstre ved at generobre alle eller hovedparten af de vælgere, der ved 2022-valget stemte på Moderaterne eller Danmarksdemokraterne.

Alene det var nok til, at Jakob Ellemann-Jensen nærmest uundgåeligt måtte gå til Venstres landsmøde for at få baglandets opbakning til at gå ind i realitetsforhandlinger med Mette Frederiksen om en eventuel regering med S og V som hovedakse.

Pres fra erhvervslivet

Det har givetvis også medvirket hertil, at Venstre blev presset af erhvervslivet og dets organisationer. Gennem de senere år har Venstre haft svært ved at levere den nødvendige politiske indflydelse til erhvervslivet. Hverken Dansk Industri, Dansk Erhverv og Landbrug & Fødevarer har de seneste 3 år haft den store politiske nytte af et svækket og splittet Venstre. Ikke mindst under Corona-epidemien med dens mange skiftende trepartsaftaler og forskellige erhvervsstøtteordninger var erhvervs- og arbejdsgiverorganisationerne henvist til S-regeringen og dens ministre uden i nogen nævneværdig grad at kunne gå via Venstre eller konservative med deres undertiden indbyrdes forskellige synspunkter.

Alene af den grund er det ikke svært at forstå, hvorfor erhvervsorganisationerne på stribe har opfordret Venstre til at indgå i en regering hen over midten. Den industrielle kapitalfraktion har en klar interesse i, at 'Produktions-Danmark' får en regering hen over midten. For de finansielle kapitalinteresser vil det sikkert være kærkomment at få en regering, der ikke i samme grad har forhåndsudset den finansielle sektor til malkeko, når Arne-pension o. lign. skal finansieres. Dansk Erhverv kan med Venstres valgoplæg igen skrue op for drømmene om bedre vilkår og mere plads for private velfærdsleverandører. Når der skal bruges penge på forsvaret, kommer tunge industriinteresser altid på banen for at sikre de største mulige danske underleverancer, mv.

Landbrug & Fødevarer, der nu har erkendt, at man ikke slipper for CO2-afgift og er rykket ind på den politiske bane med en række benspændprincipper. Principperne synes nærmest skræddersyet til at stikke ind under armen på Venstre-ministre, når de djævelske detaljer i en CO2-afgift for landbruget skal skrues sammen.

Venstres muligheder

Venstre har under Jakob Ellemann Jensen gjort en del ud af at blive en del af de forskellige klimaaftaler for at sætte en række mere eller mindre liberale og erhvervsvenlige aftryk. Det ønsker Venstre – og med dem erhvervsorganisationerne – givetvis også at gøre i fremtiden. Det gælder ikke mindst de kommende forhandlinger om landbrugets klimabidrag. Det kan, som erfaringerne under S-regeringen allerede har vist, sagtens gøres ved forhandlingsbordet og uden regeringsdeltagelse. Der vil dog set med Venstres briller være klare fordele ved regeringsdeltagelse. Venstre vil med regeringsdeltagelse og måske tilmed med vigtige ministerposter på erhvervsområderne få langt lettere ved at få indflydelse på det politiske oplæg og forhandlingsmandater til de kommende klimaforhandlinger. Venstre vil dermed kunne præge udarbejdelsen af de politiske oplæg og efterfølgende kunne binde Socialdemokratiet til masten, når der skal forhandles med klimaindviskerne i centrum-venstre.

Noget tilsvarende vil gælde den økonomiske politik. S-regeringens økonomiske 2030-plan indeholder allerede oplæg til nye økonomiske reformer, der skal skaffe det, S-regeringen i planen kalder et nyt prioriteringsrum på 15 mia. kr. årligt i 2030. Med regeringsdeltagelse vil Venstre både få mulighed for at prøve at få øget dette prioriteringsrum og ikke mindst for at præge indholdet af de økonomiske reformer, der skal tilvejebringe dette prioriteringsrum. Hvor langt Venstre vil kunne nå her, er i skrivende stund uafklaret.

Erfaringerne fra S-regeringens såkaldte politiske forståelsesaftale med SF, RV og EL i 2019 indeholdt også en fælles politisk ambition om at tilvejebringe et øget politisk prioriteringsrum på 'op mod 10 mia. kr. i 2025', men hvor der ikke på forhånd var sat konkret indhold på – udover at det skulle ske samtidig med at uligheden blev mindsket. Venstres økonomiske politik op til valget var hverken særlig præcis eller specielt detaljeret. Venstre kan derfor ikke siges at have noget stærkt politisk mandat til allerede nu at lægge en kommende regering fast på bestemte økonomiske reformer.

Ser man bredere ud over de kommende endnu ukendte økonomiske udfordringer for de forskellige kapitalfraktioner og erhvervsorganisationer, er behovet for adgang til direkte indflydelse ligeledes stort. Både når man ser på de potentielle økonomiske krise- og inflationsudfordringer, der skal reageres på, og når man tænker på de kommende års klimapolitik, arbejdsmarkedspolitik og finanspolitik vil der komme store erhvervsinteresser i spil.

Arbejdsudbudsreformer

Et område, hvor der er særligt store fælles interesser mellem Venstre og erhvervsinteresser er arbejdsmarkedspolitikken i almindelig og arbejdsudbuds politikken i særdeleshed. DI og DA har længe – stort set forgæves fyret mere op under nye arbejdsudbudsreformer og mere billig udenlandsk arbejdskraft. Men nu synes de at få tændt et lille lys i mørket. En ny regering hen over midten skal nærmest have det som en hovedopgave at øge udbuddet af arbejdskraft, lyder det nu fra flere sider.

Arbejdsudbudsreformer er nærmest et must. Sådan lyder det. Nærmest som et ekko fra 00'erne. Dengang var arbejdsgiverorganisationerne, næsten alle toneangivende økonomer og politikere fra Socialdemokratiet mod højre enige om, at vi kun kunne sikre holdbarheden af de offentlige finanser ved at øge danskernes udbud af arbejdskraft. De bedst stillede skulle lokkes til at arbejde mere af lavere skatter. Modsat skulle de dårligst stillede motiveres i arbejde med lavere dagpenge og kontakthjælp. Seniorerne skulle blive længere på arbejdsmarkedet med forringet eller slet ingen efterløn og længere til folkepension. I 00'erne blev de såkaldte arbejdsudbudsreformer nærmest gjort til en ubetinget forudsætning for både erhvervslivets og velfærdsstatens overlevelse. Nu lyder alvorstalen igen, og den gøres af nogen nærmest til hovedbegrundelsen for en regering hen over midten.

Nøgternt betragtet er de samfundsøkonomiske argumenter bag denne alvors-tale få og små. Først og fremmest holder det ikke at gentage argumenterne fra 00'erne. Dengang blev nødvendigheden af arbejdsudbudsreformer begrundet med, at man hverken ønskede at skære ned på den offentlige velfærd eller sætte skatterne op. Derfor var der kun arbejdsudbudsreformer til at finansiere bedre velfærd til stadig flere børn, syge og ældre. Så sagde finansministeriets regnemodeller, at de samlede skattebetalinger ville stige uden én eneste højere skatteprocent, og samtidig ville udgifterne til overførsler til arbejdsløse og pensionister falde.

I dag er der gennemført masser af arbejdsudbudsreformer fra den såkaldte velfærdsreforms stadige forhøjelser af folkepensionsalderen til Helle Thorning Schmidt-regeringens 'reformamok'. Ifølge Finansministeriets beregninger er der i dag – uden nye arbejdsudbudsreformer - et samlet finanspolitiske råderum på 48 mia. kr. frem mod 2030. Dermed er der både plads til at lade penge følge med, når der kommer flere børn, syge og ældre, løfte forsvarsudgifterne som aftalt og endda have 15 mia. tilbage til nye prioriteringer af velfærd, klima, mv.

Kort før folketingsvalget fremlagde S-regeringen en helt ny økonomisk 2030-plan, hvor der uden nye arbejdsudbudsreformer var økonomi til at udvikle velfærden og investere massivt i den grønne omstilling frem mod 2030. Blot krævede det ifølge planen klare, stramme prioriteringer.

Selv om man som Venstre afviser højere skatter, er der således ingen tvivgende økonomiske grunde til at gennemføre nye arbejdsudbudsreformer, hvis man ønsker at sikre velfærd, klima, mv. frem mod 2030.

Mangel på arbejdskraft

Mangel på arbejdskraft bliver ofte fremført som argument for nye arbejdsudbudsreformer. Men det er ud fra et samfundsøkonomisk synspunkt ikke noget godt argument. Der er nemlig flere forskellige former for mangel på arbejdskraft, og arbejdsudbudsreformer er langt fra det bedste svar. Manglen kan for det første være rent konjunkturbestemt og dermed forbigående. Det lægger ikke just op til en langsigtet strukturreform. Løsningen skal findes inden for en kort tidshorisont.

For øjeblikket mangler mange private arbejdsgivere arbejdskraft. Det kan også siges mere præcist. Arbejdsgiverne mangler arbejdskraft til den løn, de ønsker at betale eller måske kan betale, hvis produktionen både skal være konkurrencedygtig og give dem en fortjeneste. Det økonomiske fremtidsbarometer står imidlertid på stagnerende og måske direkte faldende vækstrate i 2023. Med en vis fortsat produktivitetsudvikling vil det betyde faldende beskæftigelse på en række områder i 2023, og dermed vil den aktuelle mangel på arbejdskraft blive aftagende. En nylig rundspørge fra Lederne viste da også, at hver tredje privatansatte leder forventede at skulle fyre medarbejdere inden for de kommende seks måneder.

Der er imidlertid også udsigt til mangel på kvalificerede medarbejdere på områder, hvor der ikke er udsigt til, at konjunkturerne vil afhjælpe problemet. Det gælder først og fremmest de kommende års store klimainvesteringer og en række store offentlige velfærdsområder inden for bl.a. ældrepleje og sundhed. Manglen på arbejdskraft i den offentlige vil fortsat buldre derudaf, takket være både voksende demografisk betinget behov, øget aldersafgang samt risiko for nettoovergang til det private.

Set fra et samfundsøkonomisk synspunkt er de mest oplagte reformmuligheder her at øge uddannelsen og søgningen til disse arbejdsområder og samtidig nedbringe eventuel afgang af kvalificerede medarbejdere fra områderne. Det handler med andre ord langt, langt mere om uddannelse, opkvalificering, relativt bedre løn- og arbejdsforhold, mere attraktive seniorvilkår, osv., end det handler om mere udenlandsk arbejdskraft, forringelser af pensionsmuligheder, lavere skatter og dårligere overførselsindkomster.

Politiske prioriteringer

Alligevel er arbejdsudbudsreformer blevet en af de helt centrale omdrejningspunkter for de regeringsforhandlinger, der i disse uger foregår med Mette Frederiksen som kongelig undersøger. Hvis det ikke kan begrundes samfundsøkonomisk, skyldes det så de politiske prioriteringer hos de centrale deltagere i regeringsforhandlinger? Nej og så alligevel ja. Nej i den forstand, at hverken Socialdemokratiet eller Venstre gik til valg på at få vælgeropbakning til nye traditionelle arbejdsudbudsreformer. Men ja, fordi både Socialdemokratiet og Venstre gerne vil skaffe ekstra penge til deres forskellige politiske prioriteringer.

Socialdemokratiet vil gerne bruge flere penge på bl.a. psykiatriplan, sundhed, det specialiserede socialområde, uddannelsesløft på bl.a. erhvervsuddannelsesområdet, yderligere klimainvesteringer, mv. Alt sammen reformer med en betydelig appel i den arbejderklasse- og mellemlagsblok, som ønsker at bygge en kommende regering på. Socialdemokratiet har med andre ord stærke politiske grunde til både at øge arbejdsstyrken og fremme produktivitetsudviklingen.

Venstre vil gerne bruge ekstra penge på skattelettelser til både beskæftigede og højindkomstgrupperne og førstegangskøbere af ejerbolig. Herudover ønsker Venstre bl.a. at lade privathospitalerne nedbringe ventelisterne til planlagt behandling og løfte psykiatrien.

Dermed må man forudse politiske forhandlinger om, hvilke reformer der skal skaffe flere penge til hvilke politiske prioriteringer. Et andet forhandlingsspor kan så blive, at der givetvis ikke vil være arbejdskraft og kompetencer nok til alt det, som partierne hver for sig og tilsammen gerne vil med det danske samfund.

S-regeringen fandt det f.eks. vigtigt, at arbejdsstyrkens kompetencer løbende udvikles og tilpasses for at understøtte den ønskede samfundsudvikling.

Herudover var det vigtigt med et fleksibelt arbejdsmarked og en lønudvikling på det prioriterede samfundsområder, der gjorde det attraktivt for tilstrækkeligt mange at uddanne sig til og arbejde på disse områder. Socialdemokratiets udspil under valgkampen om at afsætte 3 mia. kr. årligt til et ekstra lønløft på en række områder er et konkret eksempel på det. Forslaget går ud på fremover at gøre det lettere at rekruttere og fastholde medarbejdere på disse områder, hvis der ved overenskomstforhandlingerne på det offentlige område i 2024 aftales sådanne ekstraordinære lønløft realistisk høj velstand og fortsat god konkurrencekraft.

Et ekstra lønløft vil ganske vist også øge nogle medarbejders lyst til at arbejde mere, f.eks. erstatte et deltidsjob med et fuldtidsjob eller gå lidt senere på pension. Men det er ikke den økonomiske hovedgevinst ved forslaget. Hovedgevinster er en omfordeling af nuværende og kommende arbejdskraft til gavn for nogle af de store velfærdsområder. Det vil en ny regering også skulle diskutere.

Ikke ny reformamok

Nogle ikke mindst på venstrefløjens har set Mette Frederiksens invitation til regeringsforhandlinger hen over midten som en tilbagevenden til Bjarne Corydon og Helle Thorning Schmidts 'reformamok'. Der er ingen tvivl om, at det i givet fald ville gøre livet langt lettere for Jakob Ellemann Jensen og Venstre. Men indtil videre er der intet, der tyder på, at Mette Frederiksen har tænkt sig at slå ind på samme kurs over for bl.a. ledige, kontakthjælpsmodtagere, langtidssyge, osv., som Bjarne Corydon og Margrethe Vestager i sin tid satte hende til at gøre som beskæftigelsesminister. Skal en kommende regering gennemføre nye arbejdsudbudsreformer, synes Mette Frederiksen ikke at ville genopføre seancer svarende til dengang, hun måtte fremlægge en barsk kontanthjælpsreform i umiddelbar tilknytning til en økonomisk vækstplan, der brugte penge på bl.a. selskabsskattelettelser.

Det betyder på ingen måde, at nye arbejdsudbudsreformer er udelukket. Tværtimod synes både Venstre og Socialdemokratiet at have et politisk ønske om reformer, der kan øge de kommende års politiske prioriteringsrum. I hvilket omfang det bliver i genren for traditionelle arbejdsudbudsreformer (udenlandsk arbejdskraft, pension, overførselsindkomster, beskæftigelsesfradrag og topskattelettelser, mv.) er i skrivende stund uafklaret.

Konklusion

Som tidligere beskrevet her i *Kritisk Debat* var det allerede længe inden folketingsvalget Socialdemokratiets nye politiske projekt at stå politisk til venstre og gå parlamentarisk til højre. Socialdemokratiet gik til valg på en socialdemokratisk politik, som partiet ønskede, at en regering hen over midten skulle gennemføre sammen med skiftende partier til venstre og højre i Folketinget. Ved valget fik Socialdemokratiet som parti et ganske stærkt mandat hos vælgerne til at trække dele af den borgerlige højrefløj mod venstre i bredt samarbejde, mens centrum-venstre-partierne tilsammen fik lige nok mandater

til at gøre Mette Frederiksen til statsminister. Da SF og Enhedslistens ønske om centrum-venstrepolitik baseret på en centrum-venstre-regering samlet set led et klart valgnederlag, gav folketingsvalget Mette Frederiksen mandat til at undersøge mulighederne for at få gennemført socialdemokratisk politik ved hjælp af en regering hen over midten. Spørgsmålet var kun, om og i givet fald hvordan og på hvilke betingelser de borgerlige partier, herunder ikke mindst Venstre vil gå ned ad Mette Frederiksens vej.

I skrivende stund ser det ud til, at Venstre har valgt at slå ind på Mette Frederiksens vej. Foreløbig er det med en Plan A i en Mette Frederiksen-regering og en Plan B med Venstre i en samarbejdssøgende rolle uden for en S-regering. Når det er kommet dertil, selv om den politisk logiske konklusion på Venstres forsøg på at få flertal for en ren blå regering ved at så mistillid til Mette Frederiksen som statsminister ville være ren – og måske hård – oppositionspolitik, skal årsagen ikke mindst findes i blå bloks politiske implosion og Venstre dybe politiske krise og opløsning i et uforenet Venstre, der udover Venstre rummede både Lars Løkke Rasmussens Moderaterne og Inger Støjbergs Danmarksdemokraterne.

Hele denne historie gjorde det politisk nødvendigt for Venstre og Jakob Ellemann-Jensen ikke helt at begrave blå blokpolitik. Venstre ville ganske enkelt ikke løbe risikoen for mange års politisk ørkenvandring for Venstre og det borgerlige Danmark. For Venstre og Jakob Ellemann-Jensen synes det heller ikke at være nogen særlig farbar vej til at genrejse Venstre ved at generobre alle eller hovedparten af de vælgere, der ved 2022-valget stemte på Moderaterne eller Danmarksdemokraterne. Derfor går Jakob Ellemann-Jensen og Venstres eneste vej til politisk genrejsning over at skabe tillid mellem socialdemokraternes formand og Venstres formand under Mette Frederiksen som statsminister.

Fodnoter

- (1) Bent Gravesen: Socialdemokratiet står til venstre og går til højre. Kritisk Debat september 2022.

Ukraina og venstresiden

Af Serge Halini

Artiklen er velvilligt stillet til rådighed af den norske udgave af LeMonde diplomatique.

Under tidligere kriger har den europeiske venstresiden gjort seg hørt både i nasjonalforsamlingene og på gata. Det er ikke tilfellet med Ukraina. Mens krigen blir stadig mer brutal, er venstresiden forunderlig taus.

Siden februar har faren for atomkrig preget nyhetene, men i de fleste land vender de politiske partiene blikket bort. Kandidater til det amerikanske senatet – det kammeret i parlamentet som mest direkte behandler USAs utenrikspolitikk – debatterte nylig i en time uten å uttale ordet «Ukraina». Det har heller ikke vært noen store demonstrasjoner mot atomvåpen. Diplomatiets synes å ha blitt gitt opp. Så å si alle medier mener at atomtrusselen bare er russisk utpressing for å dekke over hærens militære fadaser. Bjørnen brøler fordi den er presset opp i et hjørne, blir vi fortalt. Bjørnen bløffer. Det er ingen grunn til å bekymre seg. På bakken blir kampene stadig hardere. Sabotasje blir besvart med bomberegner. Men de fleste andre steder insisterer man på å snakke om alt annet.

Da den franske nasjonalforsamlingen debatterte krigen i Ukraina 3. oktober, skjedde det i en tid preget av likegyldighet. Kanskje burde vi, av barmhjertighet, ha forbigått debatten i stillhet. Flau bemerkninger fra parlamentsmedlemmer som forsøkte å markere avstand fra tidligere forbindelser til Vladimir Putin, konkurrerte her med grandiose tirader om «den frie verden» som virket hentet direkte fra 1950-tallet. Som under hver krig USA har engasjert seg i siden Korea-krigen, griper pregløse politikere og journalister til sine evinnelige analogier: München, Chamberlain, Stalin, Churchill, Hitler – som om menneskehetens historie bare består av årene 1938 og 1939.

De siste tjue årene har Saddam, Milošević, Gaddafi og Assad i tur og orden blitt framstilt som reinkarnasjoner av Hitler. En ny reinkarnasjon synes å dukke opp hvert femte år; nå er det Putin som innehar denne rollen. Hver gang blir vi bedt om å kjempe mot tidens demon, å straffe, ruinere og ødelegge ham, hvis ikke vil hans kriminelle imperium bare ekspandere. Deretter gjentas den samme scenen, når vi oppdager, skuffet og bedrøvet, at det som kommer etter det beseirede monstret, ikke er det liberale og inkluderende mønsterdemokratiet vi ble lovet: Kriminelle militser tok over etter Gaddafi i Libya, i Irak vokste Den islamske staten fram blant tidligere Saddam-tilhengere.

Med krigen i Ukraina blir et risikabelt «regimeskifte» i Kreml ikke bare oppmuntret av nykonservative tilhengere av store militærbudsjetter og evigvarende sivilisasjonskrig, men også av venstreaktivister som vil at NATO skal

hjelpe Ukraina å militært gjenerobre hele territoriet sitt, inkludert Krim. Hvordan svare på forvirringen disse standpunktene skaper?

Utallige krigsforbrytelser

Mens den kalde krigen var på sitt kjøligste i 1961 advarte George F. Kennan, teoretikeren bak *containment*-strategien om å demme opp for Sovjetunionen, sine landsmenn – og noen andre: «Det finnes ingenting som er mer egosentrisk enn et omringet demokrati som forbereder seg på krig. Det blir raskt offer for sin egen krigspropaganda. Det har så en tendens til å gi en absolutt verdi til saken sin, noe som gjør at det mister gangsynet. [...] Fienden blir inkarnasjonen av all ondskap. Dets egen side [...] blir sentrum for all godhet. Konfrontasjonen blir sett som en endelig, apokalyptisk kamp. Hvis vi taper, er alt håp ute. Livet vil ikke lenger være verdt å leve, det vil ikke være noe igjen å redde. Hvis vi vinner, så vil alt bli mulig, [...] De gode krefter vil fosse fram uhindret, alle edle forhåpninger vil bli oppfylt.» (1)

Fristelsen til en slik svart/hvitt-tenkning er enda mer uimotståelig i Ukraina, hvor Russland åpenlyst har begått så uhorvelig mye urett. Russland har krenket de internasjonalt anerkjente grensene til nabolandet, og fortsetter å trække på det ukrainske folkets rett til å eksistere. Russland har åpenbart brutt FN-paktens forbud mot slik maktbruk. I tillegg hindrer de russiske lederne FN i å utøve sin funksjon som garantist for internasjonal fred med sin vetorett i Sikkerhetsrådet, det eneste organet som har fullmakt til å straffe en aggressor. Russland opptre slik USA gjorde under invasjonen av Irak, men med den skjerpene omstendighet at Russland, etter å ha anerkjent Ukrainas grenser da landet ble uavhengig i 1991, allerede i 2014 annekterte en del av nabolandets territorium: Krim. Og nå har Russland gjort krav på Donbas og flere regioner i Sør-Ukraina som de russiske styrkene bare delvis har kontroll over. Som om ikke det var nok, har den russiske hæren begått utallige krigsforbrytelser og [voldtekter](#) og forårsaket enorme ødeleggelser. Ikke nødvendigvis mer enn andre okkupasjonsstyrker – i Vietnam teppebombet USA store områder, sprayet jungelen med giftstoffet Agent Orange og massakrerte 500 sivile i landsbyen My Lai. Men hvem husker vel det når ingen snakker om det lenger? Ikke minst siden det etter 24. februar er blitt nærmest forbudt å nevne alt som kan tilgrise Vestens plettfrie toga og fortellingene om Vesten som de ydmykes og svakes redning fra blodtørstige tyranner. At vi kontinuerlig blir bombardert med så mange fromme løgner, er en tydelig indikasjon på dagens intellektuelle regresjon og fryktklima. Frykten for å støte gjør at vi selv risikerer å bli som disse «søvnjengerne» som våknet i august 1914.

Avspennende virkning.

Noen dager før første verdenskrig brøt ut, var den franske opinionen opptatt av noe helt annet enn Sarajevo. I juli var alles oppmerksomhet rettet mot en rettssak i Paris. Noen måneder tidligere hadde Henriette Caillaux drept

redaktøren for Le Figaro, Gaston Calmette, som hun mente sto bak svertekampanjen mot mannen hennes, Joseph Caillaux. I øynene til den høyreorienterte avisen var han skyldig i tre synder: Han var (moderat) venstreorientert, motstander av militarisme, og hadde utformet inntektsskatten som nasjonalforsamlingen nettopp hadde vedtatt. Henriette Caillaux ble frikjent samme dag som Østerrike erklærte krig mot Serbia. Frankrike mobiliserte umiddelbart. 22. august ble 27 000 franske soldater drept på én dag. Rettssaken mot Caillaux var da glemt, akkurat som vi snart kanskje vil ha glemt Elizabeth 2s død og de mange tusen debattene og nyhetssakene som har tatt oppmerksomheten vår bort fra krigen i Ukraina.

Før utbruddet hadde vi allerede blikket vendt andre steder mens lavaen boblet i Donbas, Kreml og NATOs hovedkvarter. Det er ikke lenger nødvendig å minne om rekken av provokasjoner som gjorde at Kreml trodde amerikanerne, i motsetning til hva de lovet da Tyskland ble gjenforent, forsøkte å bevege seg nærmere Russlands grenser for å få tidligere sovjetrepublikker over på sin side og dermed true Russlands strategiske stilling. Vestmaktene unngikk slike manøvrer da Sovjetunionen fortsatt eksisterte, og de ville aldri ha tolerert at en av deres strategiske rivaler slo leir like ved USAs grense. Det viste Cubakrisen i oktober 1962.

På den tiden unngikk de to supermaktene å låse seg fast i provokasjoner, opptrapping og krig. Utvilsomt godt hjulpet av at det på den tiden ikke fantes en døgnkontinuerlig nyhetsdekning. I 1962 ble krisen løst med en hemmelig avtale, som avverget apokalypsen. Det ble offentlig kjent at Sovjetunionen fjernet missilene sine fra Cuba i bytte mot en garanti fra Washington om at USA ikke ville forsøke å invadere øya igjen. Men et annet punkt i avtalen ble ikke offentliggjort, nemlig at USA også fjernet missilene sine i Tyrkia. De vestlige statsoverhodene unngikk den gang å la journalister lytte til samtalene med russerne, for de visste at diplomati ikke alltid er god PR. De vocket seg også, i motsetning til Putin, for å holde endeløse pompøse taler, hvor hver setning høres ut som et ultimatum.

Cubakrisen hadde en avspennende virkning. Washington og Kreml forsto at faren var så stor at de måtte erstatte den kalde krigen med en fredelig sameksistens. «Mens vi forsvarer våre egne vitale interesser, må atommakter unngå de konfrontasjoner som gjør at en motstander må velge mellom enten en ydmykende retrett eller en atomkrig», konkluderte John F. Kennedy i juni 1963, og sa at han hadde instruert sine diplomater til å unngå «unødvendige irriteringsmomenter og rent retorisk fiendtlighet». (2)

Ingen løsning i sikte

For øyeblikket er det lite håp om at krigen i Ukraina vil få en lykkelig slutt eller avstedkomme en slik visdom. Denne krigen vil ende dårlig uansett hva som skjer. Det mest sannsynlige utfallet er ikke lenger at Russland vil knuse og underkaste seg Ukraina. Det ville i så fall være et spektakulært nederlag for USA og NATO, og en seier for en autoritær russisk nasjonalisme, som har

alliert seg med den ortodokse kirken og ytre høyre. Et slikt utfall vil åpenbart ikke være bra for den progressive venstresiden på noen som helst måte.

Samtidig finnes det ingen grunn til å overdrive trusselen et ukrainsk nederlag vil utgjøre for resten av Europa, og hevde at hvis Odesa faller i morgen, så vil Putin angripe London, Berlin og Paris. At de russiske styrkene står i stampe i det russisktalende Donbas etter åtte måneders krig, gjør det vanskelig å hevde i fullt alvor at de vil eller kan gå til angrep på NATO-land som Polen og Litauen.

Men krigen vil heller ikke ende godt hvis Russland blir beseiret og ydmyket. En militær seier for Ukraina, oppnådd med enorm hjelp fra vestlige land, vil garantert sette en stopper for russisk aggresjon og gi den ukrainske regjeringen tilbake suvereniteten over hele sitt territorium, i det minste formelt. Men, så lenge Kreml ikke tar meningsløse (kjernefysiske) risikoer for å hindre et slikt utfall, vil det ikke bare være en seier for det ukrainske folket. Det vil også styrke USAs stilling i verden etter fadesene i Irak og Afghanistan, og styrke det amerikanske hegemoniet i et EU som definitivt har gitt avkall på enhver ambisjon om strategisk autonomi. Ukraina vil også bli varig underlagt NATO, det vil si være garantert en permanent spenning med et hevngjerrig Russland.

I begge tilfeller betyr avvisningen av en diplomatisk løsning, som kan la protagonistene unngå den «ydmykende rettetten» Kennedy fryktet, at stormaktene i flere tiår framover kan bruke sin energi på opprustning i stedet for å gjøre noe reelt med den globale oppvarmingen og de skjeve maktforholdene mellom verdens land. Opp gjennom historien har militære nederlag noen ganger ført til demokratiske reformer i Russland – blant annet ble [livegenskapet avskaffet etter Krimkrigen](#) og tsarens makt ble begrenset etter Japans seier i 1905.

Men det skjedde ingen «regimeskifter». Og faren for en atomeskalering fantes ikke.

To vestlige venstresider

I Europa og USA følger venstresiden enten den offisielle linjen eller så er den redd for å uttale seg. Den ene delen av venstresiden støtter NATOs politikk, som har et visst ansvar i krigen. Denne venstresiden gjør det åpenbart for å støtte et land som har blitt invadert og har all rett til å forsvare seg selv og frigjøre landet sitt med alle midler, inkludert å be om hjelp utenfra. Men med denne tilslutningen til NATO, slutter den seg også til en sentral sak for regjeringene som den burde opponere mot. Med denne nye «borgfreden», gir venstresiden avkall på selvstendige ytringer og forslag, slik motstanderne alltid har krevd, nemlig at de viser «ansvarlighet» mens de klapper i takt. «Å bekjempe den russiske aggresjonen militært krever med dagens styrkeforhold å avfinne seg med NATO», konkluderer den franske venstrejournalisten Edwy Plenel, som allerede på slutten av forrige århundre ga sin helhjertede

støtte til NATOs krig i Kosovo. «I dette tragiske dilemmaet gir den russiske imperialismen oss ikke noe valg.» (3)

Den andre delen av den vestlige venstresiden, som stort sett er taus, tror verken på legitimiteten eller effektiviteten til de vestlige sanksjonene, men forsvaret dem likevel. Og når noen spør om Ukraina, skifter de raskt tema. I Frankrike slår den venstresiden som har sluttet seg til NATO-linjen, det vil si sosialistene og de grønne, seg på brystet, vel vitende om at de har nesten alle ledere og mediene i ryggen. Den andre venstresiden, kommunistene og La France insoumise, holder derimot en lav profil. De håper at stormen snart skal passere, og at den usannsynlige brede venstrealliansen de klarte å danne i valget for noen måneder siden, vil overleve.

Denne splittelsen mellom NATO-tilhengere og «alliansefrie» er ikke ny. I april 1966 fremmet François Mitterrand og hans sosialistiske partifeller Max Lejeune og Guy Mollet et mistillitsforslag mot Charles de Gaulles regjering. De mente at de Gaulle med sin beslutning om å trekke de franske styrkene ut av NATO, hadde «isolert Frankrike og skapt en farlig situasjon for landet». I en tid der Frankrike er engasjert sammen med sine NATO-allierte i en krig som kan bli en direkte konfrontasjon mellom NATO og Russland, ligner uenigheten mellom disse to venstresidene stadig mer på en skilsmisse, selv om de fortsatt finner sammen i miljøpolitikken og i tiltak for å bedre borgernes kjøpekraft.

Russland har tapt

Det finnes også en tredje venstreside, som er stor i Latin-Amerika og i den arabiske verden. Denne kaller seg anti-imperialistisk og videreformidler Kremls talepunkter som i Sovjetunionens dager. Noen ganger må man spørre seg om den skjønner i hvor stor grad dagens Russland er, i marxisten Stathis Kouvelakis' formulering, «en kapitalistisk stat med en dominerende klasse bestående av et oligarki som ble dannet med plyndringen av tidligere statlig eiendom, med fullt samtykke og hjelp fra Vesten». (4) Ukrainske anarkister legger til at det «ikke bare er en krig mellom stater som slåss om en geopolitisk stilling, [men] også en dekolonial nasjonal frigjøringskrig» der Kreml forsøker å påtvinge marionettregjeringer, erstatte den ukrainske valutaen med rubelen og å gjøre undervisning i russisk obligatorisk. (5)

Denne anti-imperialistiske venstresiden retter til en viss grad en legitim kritikk mot Ukrainas og EUs underkastelse under USA, men den unnlater å si at det er Putin som har sørget for denne geopolitiske endringen, at det er Putin som har fått EU-landene Sverige og Finland til å søke NATO-medlemskap. Putins fiender liker å minne om at han jobbet i KGB. Men med hans bragder siden februar er det vanskelig å forestille seg hva mer han kunne gjort for å tjene amerikanske interesser hvis han hadde vært – som George H. Bush – CIA-direktør.

For det tilhengerne av en total seier for Ukraina ikke synes å ha fått med seg, er at Russland allerede har tapt på nesten alle fronter. De militære nederlagene har vist at den russiske hæren er oppskrytt, og invasjonen har styrket USAs tilstedeværelse i Europa. Den russiske aggresjonen har styrket den ukrainske nasjonalfølelsen, som Putin benektet da han snakket om «ett og samme folk» (selv om det på Krim, i Donbas og andre steder fortsatt finnes mange russisktalende innbyggere som føler mer tilhørighet til Moskva enn til Kyiv). Og Russland er blitt enda mer avhengig av Kina, både for å ha en kjøper til gassen sin og for ikke å bli fullstendig diplomatisk isolert. Dermed er det ikke lenger mulig å hevde at forhandlinger vil være å belønne Russland for invasjonen.

Motstridende sanksjoner

Er det så vanskelig å forstå flere ting på en gang, selv når de virker motstridende? Man kan forsvare det ukrainske folkets rett til å bestemme over seg selv og samtidig forstå at et «ydmykende» nederlag for Russland vil styrke USAs hegemoni – hvis menneskeheten overlever. For NATO er dominert av USA, som leverer våpen for milliarder av dollar til Ukraina for å svekke en strategisk rival. De to motstandernes plass i den internasjonale ordenen forklarer også hvorfor mange land i sør, uten å støtte den russiske aggresjonen, ser Russland som en motvekt i den geopolitiske maktbalansen. De er redde for at uten Russland vil den amerikanske hybris våkne til live igjen, med alle farene det innebærer for gjenstridige land.

Denne frykten blir forsterket av sanksjonspolitikken, som mangler et legitimt rettslig fundament, og som mange land blir tvunget til å slutte seg til. De ensidige sanksjonene motsier også den vestlige argumentasjonen om «regler» og «lover».

Det er nesten forbløffende at europeiske land har sluttet seg så entusiastisk til sanksjonspolitikken, etter at de selv ble utsatt for denne juridiske utpressingen da Washington ila dem gigantiske bøter for å ha handlet med Cuba og Iran, som USA ensidig har bestemt seg for å pålegge [sanksjoner i strid med folkeretten](#).

Alt gjenstår å gjøre

Krigen i Ukraina må avsluttes med en diplomatisk løsning, men ingenting tilsier for øyeblikket at det vil skje. Russland har nettopp annektert territorier som de en dag vil måtte gi opp for å få til en avtale. Og den ukrainske regjeringen har gjort det klart at de ikke vil forhandle med Putin. I denne fastlåste situasjonen bør de ikke-krigførende partene unngå å briske seg mens folk dør på slagmarken. De bør rådføre seg med land som Russland og Ukraina fortsatt lytter til, for å finne ut hvilke vilkår både russerne og ukrainerne kan akseptere.

De vestlige landene som hjelper Ukraina med å forsvare seg, må gjøre det klart at våpnene de leverer ikke kan brukes til å gjenerobre Krim, noe Kreml ikke vil akseptere, og i hvert fall ikke til operasjoner på russisk territorium. Den urealistiske ideen om å stille Putin for retten for krigsforbrytelser bør også forlates, all den tid George W. Bush tilbringer pensjonisttilværelsen med å lage oljemalerier på ranchen sin i Texas. Og siden Biden 6. oktober snakket om «faren for en apokalypse», ville det vært fint å bli forsikret om at han gjør alt han kan for å unngå den, snarere enn bare å overleve den. Også for Ukraina er en våpenhvile og en frossen konflikt bedre enn en atomvinter. (6)

Det er forbløffende at venstresiden ikke er mer til stede i denne saken. Den mumler, lukker munnen eller snakker om alt annet. Ideen om en sivilisasjonskrig har dukket opp igjen, og kullkraftverk er tilbake i drift, mens militærtørgiftene skyter i været. Hvor er venstresiden? Hva tenker de? Hvilken diplomatisk løsning ser de for seg? Vi vet at de er splittet i saker som økonomisk strategi, kulturelle symboler og hvilke velgere de skal fri til. Krigen i Ukraina viser at det står enda verre til i utenrikspolitikken, et felt hvor venstresiden har mye å gjøre eller gjøre om på – hvis den fortsatt er interessert i temaet.

Noter:

1. George F. Kennan: *Russia and the West under Lenin and Stalin*. London 1961. Citeret i Tariq Ali: *Winston Churchill, his time, his Crimes*, Verso London 2022,
2. John Kennedy: tale på American University, Washington DC, 10. Juni 1963,
3. Edwy Plenel: *L'épreuve et la contre épreuve*, Stock paris 2022,
4. Stahtis Kouvelakis: *La guerre en Ukraine et l'antiimperialisme aujourd'hui*, Contretemps 7. mars 2022,
5. Vladyslav Starodubtsev og Ashley Smith, citeret i *La Revolution prolétarienne* nr. 8181, Paris september 2022,
6. *The war in Ukraine lead til Nuclear War*, interview med Anatol Lieven, Jacobin New York 6. Oktober 2022.

Grænser for negativ integration?

Af Jan Helbak medl. af Kritisk Debat redaktion

”Er det muligt at have et fælles marked uden en føderal social, pengepolitisk og makroøkonomisk politik”? Jean Monnet.

”Vi starter en proces af kontinuerlige reformer, som kan skabe morgendagens verden mere holdbar end de revolutionære principper, der er så udbredt i Vesten” Jean Monnet.

De to citater rammer måske bedre end mange ord ned i hele EU's indre konflikt helt tilbage fra dannelsen af Kul- og Stålunionen og op til i dag. På den ene side ønsket om at opbygge et forenet Europa i en eller anden form. Og på den anden side ønsket om at bevare nationalstaten som rammegrundlaget for europæisk kapitalisme. Endnu er skismaet ikke løst, og endnu har der ikke udviklet sig en samlende kraft til at gennemføre opbygningen af et forenet Europa i Monnets ånd. Omvendt bliver det stadigt tydeligere, at nationalstaterne har nået deres grænse for varetagelse af de samlede samfundsinteresser, uden der er opbygget et stabilt alternativ.

Spørgsmålet er, om EU, som vi kender det i dag, tangerer grænserne for det, jeg har valgt at benævne *negativ integration*. Dvs. en stadig tættere integration af nationalstaterne i Europa hovedsageligt forårsaget af tilpasning til udefra kommende krav/modsætninger eller som reaktion på indre spændinger/modsætninger i Europa. Linjen går fra dannelsen af Fællesmarkedet til allersidste skud på stammen; Kommissionens forslag om ”Single Market Emergency Instrument” som svar på pandemien og de grænseoverskridende forsyningsproblemer i forbindelse med krigen i Ukraine og de globale geopolitiske spændinger. Både det Indre Marked, Euroen, ECB osv. er blevet til som reaktioner på større problemer på verdensmarkedet, der blev opfattet som trusler mod europæisk stabilitet og sammenhængskraft.

Mit ærinde med denne artikel er at vise, at den negative integrations politik dels, som det er nævnt, har været en konsekvens af ydre pres men også af den teknokratiske europæiske elite formuleret som en bevidst strategi for at nedbryde de nationalstatslige interessers hæmmende dominans og opbygge et stærkt kapitalistisk og ikke mindst uafhængigt Europa. Det liberalt teknokratiske politiske forsæt har været nødvendiggjort af det uafgjorte spændingsforhold mellem de føderale tendenser og den nationalstatslige modreaktion, hvor sidstnævnte har stået stærkt helt op til slutningen af 70'erne, fordi de nationalstatslige politiske fraktioner magtede at forsvare den indre velfærdsstatslige udvikling.

Et tredje og bestemmende aspekt i udviklingen af det EU, vi kender i dag, har været det åbenlyse fravær af en samlende føderativ kraft. Borgerskaberne har

aldrig frembragt en sådan kraft. Der har kun været tale om enkeltpersoner eller mindre grupper af intellektuelle eller fremsynede erhvervsledere, som har demonstreret tilstrækkelig sociologisk fantasi til erkende Europas Forenede Stater som en historisk nødvendighed.

Det er faktisk socialistiske intellektuelle og senere store dele af den europæiske arbejderbevægelse, der kom tættest på at formulere det føderative perspektiv. Først med Ventotene manifestet fra 1941 formulerede Ernesto Rossi og Altiero Spinelli m.fl. perspektiv for et frit og forenet socialistisk Europa. Manifestet var først og fremmest en overordnet begrundelse for et Forenet Europa og en række principper for, hvordan en sådan Union skulle se ud. Af gode grunde indgik en egentlig strategi for Unionens dannelse og politiske opbygning ikke i manifestet.

Få år senere, nærmere bestemt i kølvandet af 2. Verdenskrigs afslutning, blev det op til Pietro Nenni (leder af det Italienske socialistparti) og Lelio Basso at formulere en politisk strategi for Europas samling under ledelse af forenede socialistiske og kommunistiske partier i en slags europæisk folkefront. Der var ikke udelt begejstring for perspektivet i flere af de socialdemokratiske partier, men der var heller ikke en blank afvisning.

Alene bevægelsen for et forenet "socialdemokratisk Europa" skabte indlysende nok uro i de europæiske borgerlige kredse men nok så meget i USA og England. Frygten havde sit udspring i de højspændte forestillinger om, at en sådan socialdemokratisk inspireret europæisk folkefront skulle åbne yderligere for Sovjetisk indflydelse i hele Europa. Det blev til spørgsmål om et "frit Europa versus kommunistisk ufrihed". Mere nøgternt vurderet handlede det om en borgerlig frygt for en ny massebevægelse bag kravet et opgør med den europæiske kapitalisme.

Borgerlig modoffensiv og splittelse i arbejderbevægelsen

Churchill åbnede de borgerliges modoffensiv med en tale i Fulton (Missouri) den 5. maj 1946, hvor han advarede mod den "Bolsjevikiske fare". Talen er også kaldt "jerntæppetalen", fordi Churchill meget malerisk formulerede forestilling om et jerntæppe trukket ned gennem Europa for at inddæmme den kommunistiske "offensiv". Et år senere fulgte den amerikanske præsident Truman op på Churchills tale med en åben erklæring om "krig" mod kommunismen. Trumandoktrinen blev til den inddæmningspolitik overfor Sovjetunionen, som var den bærende verdensforståelse for den kolde krig under sloganet "Kommunisme eller frihed og demokrati". Doktrinen blev rent materielt fulgt op af Marshallhjælpen til de europæiske lande. Dels for at støtte genopbygningen og revitalisering af det europæiske marked og dels for at indhegne Europa under USA's nyvundne hegemoni på verdensmarkedet.

Herefter blev spændingerne mellem Øst og Vest skærpet, og Stalin beordrede de lande, der efter krigen var under Sovjetisk indflydelse, til at underkaste sig

Sovjetisk dominans og indføre ”socialisme fra oven”. Det resulterede igen i en uoprettelig splittelse af den europæiske arbejderbevægelse. Både mellem socialistpartierne, de socialdemokratiske partier og kommunistpartierne. Lignende brudlinjer udviklede sig også i den europæiske fagbevægelse. Socialdemokraterne, der var indfældet i nationalstaterne og deres logik, og som havde båret en skepsis/modstand overfor kommunistpartierne med sig fra mellemkrigsårene meldte sig langsomt ud af enhedsprojektet og erklærede sig for ”frihed og demokrati” og mod ”proletariatets diktatur”. Splittelsen fik tilføjelse næring af ”Pragerkuppet” i Tjekkoslaviet i 1948, hvor kommunistpartiet pressede socialdemokraterne ud af regeringssamarbejdet, hvad der pusede til spændingerne mellem de to partier i de fleste andre lande. Eksempelvis i Frankrig og Italien.

På den anden side stod kommunisterne i fraværet af alliancen med socialistpartierne uden styrke til ret meget andet end at forsvare de vundne positioner i de respektive nationalstater og forsvare Sovjetunionen og de annekterede østeuropæiske lande. Drømmen om eller perspektivet for en Europæisk Socialistisk/socialdemokratisk føderation forsvandt fuldstændigt fra det politiske billede i arbejderbevægelsen. Faktisk skete der op gennem 50’erne og 60’erne en 180 graders omvendning, hvor den nye europæisk institutionsbygning under initiativ fra fremsynede liberale kræfter blev set som et nyt kapitalistisk projekt og som en trussel mod velfærdskampen og den parlamentariske kamp indenfor nationalstaternes grænser.

Den ”kolde krig” havde allerede i sine første år og i hvert fald efter 1953 besejret den forenede arbejderbevægelses europæiske perspektiv. Arvtagerne blev en teknokratisk elite og fremsynede liberale kræfter, der indså, at skulle europæisk kapitalisme genrejses som selvstændig magt på verdensmarkedet, forudsatte det et stadigt tættere økonomisk- og politisk samarbejde mellem de mest centrale og toneangivende lande i Europa. Det blev til et fravalg af det *positive føderale perspektiv og tilvalg af den negative integrations skridtvise politik – det europæiske borgerskabs levedygtige kompromis.*

Genformulering af det føderale perspektiv

Siden beslutningerne først i 50’erne i EU’s formative år har det føderale perspektiv kun få gange og som regel i forbindelse med større internationale begivenheder eller opbrud været luftet for så at blive skudt ned igen som et måske hæderværdigt men utopisk perspektiv.

Nu befinder EU sig igen i en tumultarisk periode. Pandemien, hvor EU institutionerne spillede en afgørende stabiliserende rolle, var knap overvundet, før den blev efterfulgt af de store geopolitiske spændinger som konsekvens af Ukrainekrigen og voksende forsyningsproblemer på verdensmarkedet og på energimarkedet i særdeleshed og høj inflation bl.a. som følge af faldende produktivitet, eksorbitant pengeudpumpning og voksende protektionisme.

Det er i den forbindelse blevet indlysende, at EU's udenrigspolitiske ageren, selv om udenrigskommissær Borrell ofte spiller med musklerne, lider under kravet om enstemmighed blandt de 26 medlemslandes regeringer. Det samme gælder sanktionspolitikken overfor Rusland og i spørgsmålet om udvidelse af EU. Krigen har også udstillet Unionens svage og dysfunktionelle forsvarssamarbejde, diffuse sikkerhedspolitik og utidssvarende afhængighed af USA's militære magt.

Den sidste udvikling har bl.a. bragt den tyske kansler Scholz på banen med forslag om at ændre i forfatningstraktaten for at udbrede flertalsafstemninger til flere områder. Mere er det heller ikke blevet til, og reaktionerne rundt om i EU har ikke ligefrem været klare og entydige endsige positive.

Heldigvis – eller i det mindste – er der en person med en vis vægt, der har taget skridtet fuldt ud og formuleret de problemer og løsningsmuligheder, som man ellers ikke gerne taler åbent om. I en artikel i EUobserver i oktober måned slår Guy Verhofstadt (medlem af "Forny Europa" gruppen i EU parlamentet og tidligere Belgisk premierminister) til lyd for omfattende traktatændringer. Titlen på artiklen er nok en kende dramatisk men også meget sigende: "EU uforberedt på den nye periode med flere imperier; det er tid at handle".

Han skriver for det første, at den kommende periode ikke vil være kendetegnet af et velreguleret samspil mellem 199 suveræne stater men af brutal konkurrence mellem store kontinentale blokke militært, økonomisk, teknologisk og geopolitisk – både på jorden og i rummet. Det indebærer for det andet, at EU ikke i sin nuværende form og institutionelle struktur er gearet til at klare de udfordringer. Når EU har reageret så langsommeligt overfor bl.a. krigen i Ukraine skyldes det ifølge Verhofstadt Unionens forældede institutionelle kompetencestruktur og forældede magtforhold mellem medlemslandene, kommissionen og parlamentet.

Dernæst peger han for det tredje på, at den store "NextGenerationEU Fond" på 808 mia. euro som støtte til medlemslandenes genopbygning efter pandemien i realiteten rækker langt ud over de "tre søjler" i Maastrichttraktaten. Helt aktuelt gælder det en fælles energipolitik, fælles gasopkøb, fælles prispolitik og tilladelse til Unionen til at udstede obligationer for at opbygge den nye fond tilstrækkelig stor og robust til at støtte de enkelte lande, så de kan komme igennem den aktuelle "økonomiske krise" og forhindre voksende social utilfredshed på grund af inflationen og de eksorbitant høje energipriser.

Verhofstadt går lige til biddet og foreslår en reel Energiunion. Endvidere opbygning af en decideret forsvarsunion og fælles bindende sikkerhedspolitik, hvilket igen vil fordre et udvidet EU budget og adgang til forskellige former for selvstændig EU skatteinddrivelse. Han afslutter sin artikel med følgende salut: "Et geopolitisk Europa er kun muligt, hvis vi er rede til at redefinere

vores politik og reformere vores institutioner. Ved at opgive vetoretten og dele suveræniteten på de områder, hvor der er størst behov nu. Ved at eliminere autokratisk styre indenfor EU, så det ophører med at underminere vore handlinger og troværdighed”. (der henvises slet skjult til Ungarn, Polen og måske Italien).

Længere går Verhofstadt ikke. Længere kan han nok ikke gå her og nu, men spørgsmålet om den tiltrængte reformering af EU's politiske overbygning er sluppet ud af flasken, hvad der ingenlunde er nogen tilfældighed. Verhofstadt har formuleret det åbent, som man taler om diskret i kommissionen, i arbejdsgiverkredse, i den europæiske fagbevægelse og i medlemslandenes regeringskontorer. EU kan ikke komme videre uden en eller anden form for modificeret føderal struktur, hvor den politiske udbygning af EU's institutioner videreudvikles og medlemslandenes suverænitæt tilsvarende begrænses yderligere – eller rettere løftes ind i Unionens (kommende) demokratiske institutioner. Både EU's usammenhængende og modsætningsfyldte håndtering af finanskrisen, efterfulgt af problemerne med at opbygge et samlet pandemiberedskab og senest den geopolitiske slingrekurs har gjort det uomgængeligt at igangsætte en ny proces for at ændre forfatningen både dens grundlagsparagraffer, procesreglerne og de indbyrdes kompetencerelationer mellem Kommission, Rådet og Parlamentet.

Problemet for Verhofstadt og andre ligesindede er som altid vanskeligheden ved at pege på de sociale-økonomiske og organiserede politiske kræfter, der skal sætte de afgørende punkter på dagsordenen i en sådan form, at de ikke kan skydes ned igen som ofre for medlemslandenes anakronistiske nationalinteresser og indirekte og diskrete protektionisme.

I den sammenhæng er det ikke ligefrem lovende at læse ”eDossier” (oktober 2022) fra den europæiske venstrefløjs samarbejdsorgan ”Transform Europe”. På næsten samme tidspunkt som Verhofstadts artikel udgiver sammenslutningen en længere gennemgang af ”The EU recovery and resilience programmes after COVID-19” med underteksten ”Delivering the reconstruction the EU needs?”

I publikationen gennemfører 11 forfattere en udmærket analyse af den nye genopbygningsfond på knap 800 mia. euro, og hvad administrationen af den vil få af vidtrækkende betydning for magtforskydningerne mellem kommissionen og de enkelte medlemslande. Helt korrekt peger de på de ”negative integrationseffekter” og yderligere udhuling af medlemslandenes suverænitæt. Dokumentet går så langt som til at referere Stephen Gill og flere andre marxister for introduktionen af et nyt begreb, som måske i virkeligheden kan afløse begrebet *negativ integration*. Begrebet *autoritær konstitutionalisme* er nok mere tidsrelevant med pointen om: at både de nuværende inkrementelle forfatningsforskydninger og de kommende ændringer i logisk forlængelse af de mange ”krisetiltag”, der gennemføres som akutte kriseløsninger, vil antage

autoritær karakter (eller i hvert fald ikke demokratisk karakter), hvis ikke de følges op af en radikal forfatningsreform og demokratisering af EU. Det er nemlig kendetegnende for de seneste udspil fra kommissionen, at de rent kompetencemæssigt placerer sig mellem kommissionen, parlamentet og de nationale parlamenter, hvor handlekompetencen de facto forskyder sig mod kommissionen og vil ifølge deres egen logik gøre det yderligere fremover.

Så meget desto mere ærgerligt er det, at dokumentet stiller sig tilfreds med at analysere indholdet i EU's COVID-19 genopbygningsfond og tangere de mest relevante implikationer uden at opstille bare konturerne af et venstrefløjens politisk-institutionelle alternativ. Meget bedre står de ikke til hos de enkelte nationale venstrefløjsorganisationer. Hovedparten hænger fast i, hvad man kan kalde *EU ambivalenssyndromet*. Man har fra starten defineret EU som et særegent kapitalistisk projekt og op gennem 50'erne og 60'erne stillet opbygningen af de nationale velfærdsstater i modsætning til EU og det indre føderative drive. Senere er retorikken blevet skærpet til EU som et i bund og grund neoliberalt projekt. Glemte har været socialisternes bestræbelser lige efter 2. Verdenskrig. Konsekvensen har været, at venstrefløjen i det store hele har dyrket og kolporteret flere mere eller mindre luftige alternativer til Unionsgrundlaget og strukturen – som i princippet ikke har adskilt sig fra Moores ”Utopia”. Dermed har de og gør det stadig overladt det til de progressive og teknokratiske liberale kræfter at formulere ønsket om og retningen for politikens primat over økonomien i EU. *Vel og bemærke i teknokratisk udformning.*

Kort rids af den negative integrations udviklingsbane

Det fortløbende uafklarede spændingsforhold mellem kommissionen og Rådet lå allerede som grundkonflikt i forhandlingerne om den endelige udformning af Kul- og stålunionen i 1950, hvor den franske udenrigsminister Robert Schuman og senere industrimanden Jean Monnet forestillede sig og slog til lyd for et tæt samarbejde mellem Tyskland, Frankrig, Belgien, Holland og Luxemburg. Monnet sigtede ved de afsluttende forhandlinger på, at Unionen skulle styres af en overstatslig myndighed med den ”*høje myndighed*” i centrum, og at medlemslandene skulle afgive suveræniteten hertil. Sådan kom det ikke til at gå. Beneluxlandene krævede oprettelse af et ministerråd, der kunne gribe ind i særlige situationer. Beneluxlandene afviste også direkte valg til en parlamentarisk forsamling, som i realiteten først blev en realitet i 1979.

Tegningen blev den *høje myndighed* i centrum og et modererende ministerråd samt en række rådgivende underkomiteer. Altså et stykke fra de oprindelige tanker og slet ikke i overensstemmelse med Monnets tanker. ESKF traktaten blev underskrevet i 1951. Mellem traktatens vedtagelse og den endelige aftale om Romtraktaten februar 1957 blev en række andre forsøg på at oprette overstatslige institutioner så som forsvarssamarbejde, en domstol etc. skrinlagt. Tyskland var og havde hele vejen siden 1950 været fortalere for øget økonomisk-politisk- og institutionel integration, hvorimod Frankrig den anden hovedakse plæderede for den skridtvise og sektorbestemte integration.

Det blev til et fælles marked (EØF) og fælles atomart samarbejde (EURATOM). Lovgivningskompetencen blev flyttet til ministerrådet som det vigtigste lovgivende organ. Den *høje myndighed* blev afløst af kommissionen, som fortrinsvis skulle være "lovforslagsproducerende" og føre kontrol med, at medlemslandene overholdt de vedtagne bestemmelser.

Der kom ikke egentlig nye tilføjelser til EØF før, der i 1970 blev vedtaget afgørende nye institutionelle reformer så som, at fællesskabet skulle have egne skatteindtægter. Holland insisterede på, at det svage parlament skulle have kontrol med EF's budget, og det *Europæiske Råd (ministerrådet)* blev oprettet som *institution* for de enkelte landes ministerielle indflydelse på udviklingen i EF. Dertil kom forhandlinger om udvidelse af EF bl.a. med Danmark og England.

Det europæiske samarbejde med de toneangivende lande som autonom presfaktor kom som konsekvens af krisen i 1973 hurtigt på arbejde og demonstrerede en afgørende gennemslagskraft ved at gennemtrumfe beslutningen om afholdelse af direkte valg til Europa-parlamentet og indførelse af valutasamarbejdet EMS'en. Det sidste skridt var foranlediget af Nixons ophævelse af dollarens guldindløselighed, som i realiteten opløste de faste valutaforhold på verdensmarkedet og bragte de ødelæggende spændinger mellem EF landenes valutaer i fokus. EF blev tvunget til at opbygge en erstatning for dollaren som fast referencepunkt. Ordningen blev aldrig den succes, man havde håbet på. Der skulle noget mere til.

Den økonomiske verdenskrise i 1973 blev ikke overvundet. Hele den vestlige verden oplevede, at vækstlokomotivet siden 1945 bremsede op og dens økonomisk teoretiske overbygning – keynesianismen – ikke længere bidrog til at styre væksten. I stedet blev ekspansionspolitikken afløst af et helt nyt fænomen, *stagflation*, der kulminerede med Washington konsensus i 1979, hvor den amerikanske centralbank hævede renten i et stort hug. Beslutningen fremprovokerede recession først i USA og senere i Europa. Samtidig pressede amerikanerne Europa og Japan til at sikre dollaren og USA's konkurrencedygtighed. Det skete i de første år af 80'erne, hvorfor det blev klart for flere europæiske regeringsledere og den økonomiske elite, at EF ikke kunne komme videre og frigøre sig fra USA's vilkårlige dominans uden at skabe sit eget indre marked og på sigt en tilsvarende fælles valuta.

Nye skridt mod en egentlig Union

Efter hårdt pres fra Tyskland og Frankrig blev der indkaldt til en hurtig arbejdende konference i 1985. Forinden havde Delorsgruppen udarbejdet et traktatudkast. *Dern europæiske fællesakt* blev vedtaget. Ud over kapitalens, arbejdskraftens, varernes og tjenesteydelsernes fri bevægelighed, skulle det fremover være muligt for Rådet at træffe beslutninger ved kvalificeret flertal. EU-parlamentets rolle blev styrket ved "samarbejdsproceduren". Men det

lykkedes ikke Italien og Tyskland at få ligestillet Parlamentet og Rådet som europæisk lovgiver.

Som det forhåbentligt allerede nu fremgår, er magtforskydningen fra de nationale suveræne parlamenter og institutioner til de overstatslige besluttende organer og hele institutionelle struktur ikke sket som en forfølgelse af positive politiske mål men som reaktioner på udefra kommende problemer for europæisk kapitalisme bl.a. magtkampene på verdensmarkedet, den langsomme opløsning af Bretton Wood institutionerne og erkendelsen af, at EF/EU måtte frigøre sig fra amerikansk dominans. Det har betydet, at den ene ad hoc foranstaltning logisk har afstedkommet de senere integrative beslutninger. De er ikke blevet til som en planlagt opbygning af en stadigt mere integreret og stærk overstatslig unionsstruktur.

Det var således også Murens fald og Sovjetunionens opløsning, der for alvor satte gang i den videre udbygning af EF til at blive til Unionen. Først med Maastrichtaftalen i 1992, senere kompromisset i Edinburgh, Amsterdamtraktaten i 1999 og endelig Lissabontraktaten i 2009. Fælles for alle traktaterne er, at de ligger i logisk forlængelse af de foregående traktater, som alle har båret præg af at være nødvendige korrektioner begrundet i ændrede forhold i den europæiske kapitalismes indre udvikling, presset fra verdensmarkedet og de geopolitiske ændringer med Sovjets og Østeuropas opløsning og sidstnævntes integration i Unionen.

Den *europæiske fællesakt* (det indre marked) kunne ud fra almindelig økonomisk logik ikke udvikles på sigt uden en fælles valuta. Sådan blev det også. Euroen, der vedtaget som perspektiv i 1992 trådte i kraft i 1999. En fælles valuta krævede også en europæisk centralbank. Det blev til ECB i bedste neolibérale stil med udstrakt autonomi og armslængde til det politiske system. De evindelige spændinger mellem landenes suverænitet og EU's suverænitetsudvidelse måtte rammes ind af opdelingen af Unionen i tre søjler med rene EU anliggender på markedsområdet og bibeholdelse af veto retten i en anden søjle udenfor det indre marked så som udenrigspolitikken og andre områder, der greb dybt ind i medlemslandenes traditionelle suverænitet.

Punktum for over 25 års traktatforhandlinger blev Lissabontraktaten, som endnu engang var et suverænitetskompromis. Allerede i 2003 forhandlede man en egentlig *forfatningstraktat*. Den blev vedtaget men ikke ratificeret i Frankrig og Holland. Den blev nedstemt ved folkeafstemninger i 2005.

Lissabon er ikke en forfatningstraktat, og alligevel er den det praksis, skønt den byzantinske kompromisstruktur og magtstrukturerne fra Maastrichttraktaten ikke er ændret. Det blev til endnu en traktat, hvor det *europæiske råd* blev en del af den institutionelle bygning med egen formand. Der blev oprettet en udenrigskommissær og områderne for samarbejdsprocedurerne mellem Parlamentet og Rådet blev udvidet. Omvendt blev de nationale parlamenter

nu legalitetsmæssigt inddraget i lovgivningsprocedurerne (måske i virkeligheden en af de vigtigste nyskabelser at bygge videre på i fremtiden).

Men den måske mest vidtgående bestemmelse i Lissabontraktaten er, at Unionen ifølge *Artikel 3 stk.3* eksplicit bygger på markedsmechanismer som økonomisk og institutionel grundenhed for Unionen: ”Unionen opretter et indre marked. Den arbejder for en bæredygtig udvikling i Europa baseret på en afbalanceret vækst og prisstabilitet, en social markedsøkonomi med høj konkurrenceevne.....”. Ingen medlemslande kan således på indeværende tidspunkt begrænse eller ophæve markedsøkonomien som grundstruktur uden at komme i konflikt med traktatens bestemmelser, kommissionen og EU domstolen.

Selv om Lissabontraktaten ikke er en forfatning, har den de facto forfatningsmæssig karakter, hvilket betyder, at Unionen nu endelig har fået en markeds-kapitalistisk grundbestemmelse og legalitetsramme. Det betød og betyder på den anden side delegitimeringen af alle andre samfundspolitiske alternativer – så som forskellige former for socialistiske samfundsformationer, der måtte bryde med den kapitalistiske markedsmodel.

Men træerne vokser ikke ind i himlen. I de 25 års ”traktatkamp” er Unionens struktur og institutioner blevet styrket og medlemslandenes suverænitet tilsvarende svækket, uden at det har ført til løsningen af det egentlige problem – opbygningen af en demokratisk politiske overbygning til den overstatslige institutionsstruktur og forpligtet overfor samarbejdet med de nationale parlamenter.

Finanskrisen – begyndelsen på den neoliberale politiks krise

Det skulle blive finanskrisen i 2008 og den efterfølgende *eurokrise*, der bekræftede hele Maastricht bygningens indre svaghed. Allerede i 1990 havde to fremtrædende EU kendere advaret mod de indre svagheder i konvergenskriterierne og indførelse af euroen. Som John Grahl og Paul Teague skriver i bogen ”1992 The big market”, er der en inkonsistens mellem faste valutakurser, uafhængig pengepolitik i de enkelte lande og fri bevægelighed for varer, arbejdskraft, tjenesteydelser og kapital i det indre marked. Medlemslandenes endelige binding til en fælles valuta ville ikke kunne løse det problem, fordi man ikke samtidig oprettede en politisk finansoverbygning (finansunion og bankunion) og institutionelle udligningsordninger til at imødegå de enkelte landes forskellige økonomiske udvikling, og finanspolitiske dispositioner herunder produktivitetsudvikling og arbejdsmarkedspolitik. Konsekvensen ville på et eller andet tidspunkt blive en udfordring af euroens sammenhængskraft og krav til de svageste økonomier om at rette ind gennem intern devaluering (nedskæringspolitik) for at tilpasse sig kravene fra de stærkeste økonomier, der udgjorde grundstammen i euroens monetære stabilitet.

Hvis kapitalen og arbejdskraften kan bevæge sig frit, fordrer det i sidste ende en overstatslig magt og politik til at udligne de forskelle, som markedsbevægelserne skaber. Markedet har ikke, skulle det vise sig, indbygget de nødvendige udligningsmekanismer, som er forenelig med en moderne kapitalistisk velfærdsstat.

Disse indvendinger mod en valutaunion blev formuleret af flere ud over de to nævnte forfattere, men den neoliberale markedsfundamentalistiske linje blev den, som alle anså for at være den eneste duelige udviklingsmodel, herunder også som grundlag for ECB's institutionelle indplacering i hele Unionsbygningen.

Eurokrisen demonstrerede brutalt, at kritikerne havde ret. De svageste økonomier i Grækenland, Spanien, Portugal og Italien kunne ikke efter finanskrisen indfri konvergenskriterierne, hvilket truede euroen. Løsningen blev med Tyskland i spidsen gennemførelsen af den hårdeste krise- og genopretningspolitik i nyere tid. De fire lande blev reelt sat under administration, og med Finanspagten (mellestatslig traktat) fra 2012 gennemtrufede de stærkeste økonomier i Unionen et finanspolitisk regime hvis konsekvens blev markante indgreb i medlemslandenes velfærdsordninger. (i Danmark blev det til Budgetloven, der efterlignede den Tyske Schuldenbremse, som reelt underlagde landenes finanspolitiske suverænitet under kravet om balance på statsbudgetterne). Dertil kom indførelse af "det europæiske semester, hvor kommissionen fik adgang til at kontrollere de enkelte medlemslandes økonomier, herunder finanspolitik og ikke mindst adgang til at godkende landenes forslag til national økonomisk politik. Som sikkerhedsnet vedtog man at oprette European Stability Mechanism i 2012 med en lånekapacitet på 500 mia. euro men udstyret med meget skrappe krav til eurolandenes finanspolitik.

Det paradoksale i alle de "pagter"/traktater, der blev vedtaget i eurokrisens kølvand var, at de blev vedtaget som mellestatslige pagter/traktater men med kommissionen som kontrollerende og bestemmende myndighed. Det vil sige, at medlemslandene mere eller mindre frivilligt underlagde sig kommissionen myndighed på det finanspolitiske- og nationaløkonomiske område, hvilket selvkært havde indflydelse på alle de andre politikområder, der ellers hører under en stats suverænitet.

Man kan i en vis forstand sige, at den markedsfundamentalistiske negative integrationsmodel når sin kulmination med hele det traktatkompleks, der bygges op omkring Finanspagten for at afværge en decideret nedsmeltning af euroen. Det er i den forbindelse bemærkelsesværdigt, at Finanspagten og de tilstødende pagter som mellestatslige aftaler også omfatter medlemslandene udenfor eurosamarbejdet bortset fra England. Det er tilsvarende bemærkelsesværdigt, at disse aftaler reelt skrives ind i Unionens juridiske og beslutningsmæssige system på trods af, at de er mellestatslige. På den led strækkes den markedsdominante integration langt ud over, hvad man i

Lissabontraktaten turde have ambitioner om og i samme moment nedbrudt en del af medlemslandenes modstand eller ønske om suverænitetsafgivelse. Selv lande som Tyskland og Frankrig har i modsætning til tidligere måtte underkaste sig aftalernes bestemmelser.

Ikke desto mindre nåede man med Finanspagten og de andre aftaler alene at redde euroen fra kollaps men ikke at løse de indre årsager til kollapset. Man udskød opgøret med illusionerne om markedets selvregulerende mekanismer og tog, trods mange opfordringer og seriøse økonomiske anbefalinger, ikke hul på diskussionen om en finanspolitisk overbygning (finans- og bankunion) og oprettelse af reelle udligningsmekanismer på arbejdsmarkedet og indenfor industripolitikken. Det seneste slagsmål blev taget i forbindelse med vedtagelsen af Unionens budget, hvor det lykkedes de Unions skeptiske lande (heriblandt Danmark) at bremse for dels et øget budget og dels udvidet budgetkompetence til kommissionen og parlamentet samt udbygning af EU's finansielle grundlag.

Og så alligevel var skredet mod øget penge- og finanspolitisk overstatslige myndighed indledt med ECB's offensive opkøb af obligationer for at redde euroen og den europæiske finanssektor i samme stil som tiltagene i den amerikanske centralbanks opkøbspolitik for at redde den amerikanske finanssektor. Retten til at opkøbe obligationer og manipulere renten med virkning for alle medlemslandene udgør faktisk det økonomiske og strukturelle grundlag for den nu aktuelle finansielle magtcentralisering som resultat af pandemien, krigen i Ukraine og de geopolitiske forskydninger på verdensmarkedet.

Vendepunktet?

Pandemien og krigen i Ukraine samt ikke mindst inflationen, som ikke mindst er skabt gennem den akkumulerede gæld og ECB's massive pengeudpumpning efter bedste markedsfundamentalistisk princip repræsenterer reelt om ikke formelt vendepunktet for den neoliberale strategi og omfattende tanke-sæt.

Pandemien krævede i særdeleshed genopfindelse af den stærke og indgribende stat, hvilket ikke alene gav sig udslag på nationalstatsligt niveau men også i EU. Kommissionen og EU institutionerne måtte gribe ind og bremse medlemslandenes nationalistiske og nationalegoistiske tendenser bl.a. gennem grænselukninger og hamstring af vacciner. På den positive side nåede man i EU til enighed om SURE programmets lån til de nationale økonomier og satte regeringerne i stand til at kompensere for de tvungne nedlukninger i erhverves- og samfundslivet i almindelighed. Pandemien gjorde også en egentlig fælles sundhedspolitik (sundhedsunion) til et aktuelt tema i drøftelserne af den videre udvikling af EU.

Efterfølgende enedes man om gennem fælles og forpligtende obligationsudstedelse at skabe grundlaget for genopbygningsfonden på ca. 808 mia. euro.

Fondens midler skal fordeles efter en fordelingsnøgle men også efter et sæt kriterier, der bl.a. fordrer investeringer i moderne teknologi og miljøvenlig infrastruktur. Det er op til at kommissionen at overvåge, at både den direkte støtte og lånemulighederne fordeles efter hensigten, og at de enkelte regeringers ansøgningsprogrammer realiseres.

Beslutningen forekommer selvfølgelig både rationel og nødvendig. Ikke desto mindre øger selve fondens finansielle mekanismer og administrationen og kontrollen af fordelingen en linje, hvor der overdrages yderligere finanspolitisk, erhvervspolitisk og arbejdsmarkedspolitisk kompetence fra de enkelte medlemslande til EU's institutioner.

Sideløbende med kommissionens indsats mod pandemien i hele Europa genoptog man drøftelserne af de første udkast om konceptet Europæisk Strategisk Autonomi med udenrigskommissær Borrell som pennefører og offensiv drivkraft. Forestillingerne i konceptet er ganske vist vage og ikke specielt konkrete, men hovedretningen består af en kombination af sikkerhedspolitiske tiltag og en mere systematisk og målrettet opbygning af et egentligt europæisk forsvar/herunder våbenproduktion og harmonisering af sikkerheds- og kommunikationssystemer. Mellem linjerne i de mange dokumenter, der har bidraget til de i øvrigt temmelig spredte drøftelser, står ønsket om uafhængighed af amerikansk beskyttelse og en selvstændig strategi for at opbygge nye sikkerhedszoner, der også inddrager Mellemøsten, Afrika og de Vestlige dele af Centralasien. Der er ikke formelt tale om et opgør med Nato. Men den logiske konsekvens af strategien ville føre til et helt andet styrkeforhold i alliancen og i realiteten også ændre dens karakter. Af samme grund har amerikanerne forholdt sig temmelig kritisk overfor projektet. Også af økonomiske årsager fordi konsekvensen af projektet vil blive EU som rammen om en konkurrerende militærindustri.

Indadtil er kernen i Borrells projekt en styrkelse af udenrigskommissærens kompetencer og autoritet på bekostning af medlemslandenes traditionelle suverænitæt på disse områder. Borrells kardinalpunkt er en radikal reduktion af medlemslandenes vetoret på udenrigs- og sikkerhedspolitiske spørgsmål ved at indføre kvalificeret flertalsafgørelser.

I den aktuelle tilspidsede situation har krigen i Ukraine og sikkerhedshysteriet presset konceptet om strategisk autonomi ud i den politiske periferi. Konceptet overskygges klart af alle regeringsledernes ønske om at styrke Nato – her og nu. Krigen har på brutal vis tydeliggjort EU's militære- og sikkerhedspolitiske svaghed, hvor især de Østeuropæiske medlemslande har advokeret stærkt for at udbygge Nato og nedtone det strategiske perspektiv for en selvstændig europæisk forsvarsunion. Hele vejen igennem optakten til krigen i 2021 og efter Ruslands invasion i februar 2022 har det været Nato og dermed USA, der har lagt linjen og sikret en "Vestlig alliance", hvor EU landenes

interesser de facto er blevet underordnet USA's overordnede geostrategiske magtinteresser.

Omvendt er regningen sendt til Europa med Ruslands gensvar til Vestens sanktioner ved at lukke ned for eksport af olie og gas. EU landene er ikke bare sikkerhedspolitisk men også ernægforsyningsmæssigt blevet endnu mere afhængig af USA end tidligere. Bl.a. på grund af opkøb af gas i USA til overpris for at sikre tilstrækkelige forsyninger til de nødlidende medlemslande. Der er her og nu og måske ikke i overskuelig fremtid ikke meget tilbage af den *strategiske autonomis projekt*. Hvilket i øvrigt ikke gør konceptet mindre aktuelt og påtrængende.

Hertil kommer USA's pres i forbindelse med den strategiske militære og økonomiske inddæmning af Kina for, at EU landene skal indgå samlet og hver for sig i den alliance, som USA forsøger at opbygge. Det er nok her den "røde linje" trækkes. EU landene hver for sig har vidt forskellige interesser i forhold til Kina. Og de store EU lande er på det rene med, at det kun er et spørgsmål om tid før USA flytter det økonomiske og geopolitiske tyngdepunkt til Asien. Hvis EU accepterer at indgå i den spil, som kommissionsformand Von der Leyen i modsætning til store dele af kommissionen lægger op til, vil det yderligere svække EU på verdensmarkedet. EU landene har brug for et tæt handels samarbejde med Kina og kan ikke tåle at blive mere afhængig af USA på tech området. Af samme grund var der indgående kontakter mellem Xi Jinping og ledere fra Tyskland, Holland, Frankrig og Spanien på G20 topmødet.

Pandemien, håndteringen af de forsyningsmæssige problemer i kølvandet på krigen i Ukraine og ECB's rentepolitik, som kan ende i en recession i Europa kan betyde, at Unionen endnu engang hænger fast som offer for de geostrategiske modsætninger på verdensmarkedet. Hvor meget Borrell end taler om Europa som "en have og resten af verden som en urskov", har EU på nuværende tidspunkt hverken en struktur, kompetence eller magtmidler til at gøre sig selvstændigt gældende på verdensmarkedet, hvis der for alvor udbryder "kold techkrig mellem USA og Kina.

Her rammer Verhofstadts kritik plet. Konceptet om Europas Strategiske Autonomi er overhovedet ikke muligt, med mindre der på alle områder overføres mere kompetence og suverænitet fra medlemslandene til EU. Hvilket implikerer traktatændringer eller nok mere korrekt en gennemgribende traktatreform med forfatningsstatus.

Man skal i den sammenhæng holde sig for øje, at nedenunder samlingen af Vestens alliance mod Rusland, vokser de handelspolitiske spændinger igen mellem USA og EU. Det skyldes bl.a. Bidenregeringens protektionistiske politik på *it- og chip området*, som led i USA's inddæmningspolitik (bl.a. med Chip act og Inflation Reduction Act (IRA)) overfor Kina. Og da Bidens udspil er meget omfattende, hæmmer USA's ensidigt erklærede "chip-krig" også EU's, Japans og Koreas tech-industri og disse landes suveræne

handelsrelationer. På den anden side forhindrer Bidens lovforslag de samme landes bilindustrier i at opnå de samme skattefordele i produktionen af elbiler som de amerikanske producenter, medmindre de investerer direkte i USA.

Alliancen mellem USA er under voksende pres, fordi EU og især Tyskland og Frankrig har taget til genmæle under de bilaterale forhandlinger i TTC (Trade af Technology Council). Uenighederne er spidset til op til næste møde den 5. december. Bl.a. Frankrig kræver en Europæisk pendant til Bidens "chip-act" og IRA. I samme ombæring gennemfører flere EU lande meget intensive sonderinger og afsøgninger af alternative markeder. Så på den ene side fastholdes alliancen af Ukraine-krigen og på den anden side presses den af de helt uundgåelige konsekvenser af den nationalistiske protektionisme, som Trump initierede, og som Biden viderefører endnu mere grænseoverskridende og systematisk.

I øvrigt indeholder USA's overordnede alliancestrategi ikke mange økonomiske indrømmelser og sikkerhedspolitiske garantier til lande, som Bidenadministrationen forsøger at rekruttere til et tilsigtet netværk af forskellige alliancer, hvis eneste reelle formål reelt er at værne om USA's hegemoni på verdensmarkedet og forhindre opbygningen af konkurrerende alliancer bl.a. med Kina som drivende kraft.

Hamilton moment? (1)

Det er i lyset af de samlede bevægelser og tildragelser – opbruddet i den hidtidige verdensorden og det geopolitiske atmosfæriske tryk, at de mange forskellige projekter og forslag, som kommissionen har søsat gennem de seneste måneder, skal vurderes.

Mest vidtgående er uden tvivl forslaget om et Single Market Emergency Instrument i kommissionens *Arbejdsprogram 2022*, som med afsæt i beskyttelse af det indre marked og de fire bevægelsesfriheder plæderer for en overdragelse kompetencen til kommissionen til på legalt grundlag (omend lovgivningsmæssige og ikke lovgivningsmæssige regler skal kombineres) at handle i to spor i "nødretsforanstaltningerne".

For det første at styre opbygningen af et egentligt *nødberedskab* indenfor sundhedsområdet, vigtige forsyningsområder, herunder vitale råstoffer, indenfor tech området og strategiske lagre. For det andet håndhævelse af et *kriserespons spor*, hvor kommissionen kan handle for at regulere medlemslandenes offentlige indkøb, indsamle informationer fra erhvervslivets forskellige "operatører", screene erhvervsinvesteringer og monitorere medlemslandenes import/eksport samt og ikke mindst indførelse af kommissionens fordelingskompetence indenfor Unionen under nødret.

Dertil skal tilføjes kommissionens delvise og trods alt begrænsede kompetence til at erklære nødret. Men selv om der i forslaget indgår forhandlinger i

Rådet forud for sanktionering af kommissionens udspil/beslutning, og der skal oprettes et rådgivende ekspertorgan, står selve kommissionens kompetence til at initiere og forvalte nødretten tilbage som forslaget afdøende moment, der flytter endnu mere kompetence fra medlemslandene til kommissionen og EU's institutioner.

Rent praktisk åbner forslaget for, at EU institutioner og kommissionen kan gribe ind i de enkelte landes erhvervsliv og arbejdsmarked og pålægge bestemte industrier at øge deres produktion eller omlægge den for at sikre de nødvendige forsyninger i EU. Kommissionen skal også kunne gribe ind og fjerne eventuelle grænselukninger for at sikre både varernes men også arbejdskraftens fri bevægelighed.

Med Carl Schmitts diktum er det nu en gang sådan, at suverænen kendetegnes ved at kunne erklære nødretten.

Endnu er kommissionens forslag til diskussion i medlemslandene og i Rådet og parlamentet. Men uanset udfaldet af behandlingen i den kommende tid vil forslaget ligge som en bestemmende retning for, hvordan EU skal håndtere kommende forsyningskriser og sundhedspolitiske risici og som følge begrænsning af medlemslandenes suverænitet.

Samtidig med de igangværende sonderinger vedr. *Single market emergency mechanism* foreslår kommissionen nu at bløde op på de stramme konvergenzkriterier og Finanspagtens bestemmelser. Det sker som konsekvens af medlemslandenes voksende statsunderskud frembragt i forbindelse med pandemien, energikrisen og afhjælpning af inflationens sociale omkostninger. Det afgørende her er ikke så meget det diskrete opgør med Finanspagten og de andre aftaler i forbindelse med eurokrisen. Det opgør repræsenterer en simpel nødvendighed og har været på vej længe. Det afgørende er de vedføjede betingelser, idet forslaget indeholder øgede beføjelser til kommissionen i forhold til overvågning af medlemslandenes bestræbelser for at nedbringe statsgælden og de budgetmæssige underskud. I den forstand lægger forslaget sig op af de betingelser, der er knyttet til anvendelse af genopbygningsfonden. Selve strukturen for kommissionens kompetence og kontrol, som indgår i det nye forslag, ligger allerede som mekanisme i "det europæiske semester", hvor medlemslandene dels skal forpligte sig til at følge de af kommissionen udarbejdede økonomiske og finanspolitiske retningslinjer og dels acceptere kommissionens kontrol med, at de overholdes.

Måske mindre spektakulært skal man også i den sammenhæng se ECB's forbedrede mulighed for at handle som "lender of last resort" i forbindelse med finansielle kriser, hvor hele finanssektoren er presset. I sin konsekvens er det en tilnærmelse af ECB's pengepolitiske kompetencer til dem, den amerikanske centralbank har.

Sammenfattende peger de mange forskellige udspil, der for tiden er på dagsordenen i EU såvel i kommissionens arbejdsprogram som de spredte signaler fra de toneangivende regeringsledere på, at de ledende politiske kræfter i den europæiske elite er ved at indse nødvendigheden af en større omkalfatring af Unionens grundlag og struktur, hvis europæisk kapitalisme skal bevare sin rolle som vigtig magtfaktor på verdensmarkedet. Selvom ønsket om strategisk autonomi som praktisk koncept ikke lige nu spiller en fremtrædende rolle, bliver det et uomgængeligt mål, hvis Europa i fremtiden skal kunne måle sig med Kina og USA og gøre sig gældende bl.a. i Afrika og i resten af Europas nærområder. Tillige spørger ustabiliteten i USA og risikoen for en ny præsidentperiode med Trump eller en anden republikansk nationalist ganske afgjort som en ubekendt faktor, EU og Europa er nødt til at forholde sig til.

De nævnte udspil og initiativer og flere til vidner også om, at den politiske- og økonomiske elite i Europa forsigtigt nærmer sig et opgør med den neolibérale markedsfundamentalisme. Både pandemien og krigen i Ukraine har åbnet for både en teoretisk og praktisk nyfortolkning af den nødvendige statsinterventionisme både i EU som helhed og i de enkelte medlemslande. Markedskapitalismen skal reddes fra den selv, og det er de enkelte medlemslande ikke længere i stand til i en periode, hvor stormagterne på alle fronter konkurrerer og udfordrer hinanden på randen af åben konfrontation. Sanktionspolitikken overfor Rusland, som EU er aktivt medvirkende i, har ironisk nok afdækket USA's finansielle magt og ensidige vilje til at straffe alle, der udfordrer dets magt og dominans. Det er nogenlunde tydeligt, at enkeltlande eller hele EU på et hvilket som helst andet tidspunkt i fremtiden kan blive offer for egen medicin.

EU kommissionens forslag om nødretskompetence, institutionelle muligheder for at stabilisere forsyningssikkerheden, indgreb i de enkelte medlemslande for at bekæmpe inflationen, opbygge en selvstændig sikkerheds- og forsvarspolitisk styrke (og reducere afhængigheden af USA) og ikke mindst reaktualisering af det gamle ønske om at gøre euroen til konkurrerende verdensvaluta sammen med dollaren og renmimbien (kinesisk valuta) vidner om større realisme end den integrationskritiske front bestående af flere nordeuropæiske medlemslande (heri blandt Danmark). Alene USA's ensidige rente- og valutapolitik taler for en reorientering af europolitikken, hvilket realistisk må ske via en genoptagelse af Keynes gamle forslag om at oprette "*en kurv af valutaer*" som ankerpunkt for fremtidens internationale valutasystem.

EU når aldrig til det punkt, hvor Europa vedvarende kan forsvare sin autoritet og autonomi og føre en selvstændig demokratisk og retfærdig og plural geopolitik, så længe de interne stridigheder mellem kommissionen og enkelte medlemslandes hægen om den nationale suverænitet blokerer for, at Unionen som enhed kan opbygge en sammenhængskraft institutionelt, politisk-økonomisk og militært.

Det afgørende spørgsmål og dermed det afgørende vendepunkt bliver, om det, der er i gang, ender med et "Hamilton moment", hvor integrationen og overførsel af kompetence til EU institutionen (herunder parlamentet) i fremtiden gennemføres som bevidst politisk strategi, hvor de nødvendige traktatændringer indeholder ændringer i den politiske overbygning på en sådan måde, at magt- og kompetenceforskydningen også sikrer en politisk demokratisk ændring af hele EU's institutionelle bygning i føderal retning?

I modsat fald vil udtyndingen af medlemslandenes suverænitet, som forekommer uomgængelig resultere i den negative integrations logiske nedslidning af Unionens demokratiske grundlag og vige pladsen for den snigende autoritære institutionalisme, som allerede kan konstateres nu. (den tendens har nu langt om længe nået den danske EU debat men stadig på et meget lavintensivt niveau og kun i begrænsede kredse. Se bl.a. artikel i Altinget 24. november med titlen: "EU kortslutter magten og spytter nødretslove ud som aldrig før". Men endnu nøjes man med at være bekymret).

Selvfølgelig vil den videre integrationsproces, herunder et mere åbent opgør om en traktatreform være kendetegnet af et komplekst spil af mellemformer og stærke magtkampe mellem de forskellige medlemslande (nogen vil måske ryge ud af EU) og kommissionen og parlamentet samt mellem EU's institutioner indbyrdes, herunder Rådets bestræbelser for at bevare den magt, som logisk har været truet siden oprettelsen af det Europæiske Fælles Marked i 1957. Ikke desto mindre forekommer det ikke urimeligt at påstå, at det er det mulige udviklingsperspektiv og scenarie, den europæiske venstrefløj skal forholde sig til, hvis dens paroler om et socialistisk alternativ til den kapitalistiske markedsøkonomi skal give mening.

Afsluttende bemærkninger

Der er ikke nogen enkeltbegivenhed i nyere tid som krigen i Ukraine og sanktionspolitikken, der så plastisk har dokumenteret, at de lande eller samling af lande, der besidder de militære- og finansielle institutionelle magtmidler til at regulere de finansielle processer, også besidder styrken til at bevare dominansen på verdensmarkedet, rekonstruere verdensordenen og holde udfordrerne nede. Her tænkes langt fra kun på Kina men på Kina som repræsentant for en bred alliance af lande, der hidtil har spillet en underordnet og underudviklet rolle i det gamle verdenssystem.

Den anden æg på sværdet viser dog samtidig, at selv medlemmer af den Vestlige alliance og allierede med USA kan blive offer for de selv samme magtmidler, hvis de ikke makker ret. Helt aktuelt udfolder USA store bestræbelser for at indordne EU landene og flere af de Asiatiske lande i inddæmningspolitikken overfor Kina. Det vigtigste pressionsmiddel ud over dollarmonopolet er dominansen indenfor chip-produktionen og dens vidt forgrenede netværk. Makker de enkelte lande ikke ret, er de i fare for at blive ramt af "The chip act" i den verserende "chipkrig", som Biden administrationen eskalerede den

7. oktober i år. Formålet med loven er at give den amerikanske administration fuldmagten til tvinge alle chip producenter og producenter af maskiner til produktionen i hele verden til at underlægge sig amerikanske clearingskrav.

Allerede nu er USA og EU som sagt ude i vigtige handelskonfrontationer, fordi den amerikanske administration har fået vedtaget en ”antiinflationslov”, der først og fremmest har til formål at støtte produktionen af amerikanske el-biler eller presse andre bilproducerende lande til at placere fremtidige produktioner i USA.

Det bliver stadigt tydeligere, at stedfortræderkrigen i Ukraine er afsæt for USA’s ambitioner om at tilbageerobre den ubetingede dominans på verdensmarkedet, inddæmme Kina og disciplinere Europa ind under amerikansk indflydelse og diktat. Hvilket umiddelbart ser ud til at være lykkedes.

Men de historiske erfaringer helt tilbage fra det ”Nederlandske imperium” viser på den anden side, at det aldrig er lykkedes nogen suveræn at holde en ny opkommende og magtfuld udfordrer nede, og omkostningerne både ved den neoliberale globaliseringspolitik og den omfattende sanktionspolitik overfor Rusland er, at mange lande både i Asien, Latinamerika og i Afrika er begyndt at orientere sig mod alternativer til det amerikansk dominerede finansielle system. Den tendens er set før i historien. Man kan blot gå tilbage til Tysklands forcerede industrialiseringspolitik i slutningen af 1800 tallet og den samtidige udfordring af Englands økonomiske og militære dominans.

Det er ikke et spørgsmål om men snarere om hvornår, europæisk kapitalisme igen ryger ud i konfrontationer med den dominerende amerikanske kapitalisme. Det gælder både direkte og indirekte i Europas bestræbelser for at pleje sine legitime interesser overalt på verdensmarkedet. USA og EU landene har allerede mange sammenstød i Latinamerika og Afrika. De overskygges lige nu af konfrontationerne med de kinesiske fremstød, men de ulmer under overfladen. EU har aktuelt også mere brug for et velfungerende internationalt regelsystem med tilsvarende stærke institutioner som f.eks. WTO og FN institutionerne, end USA har.

Så hvor meget EU kommissionen og den europæiske elite end taler om Strategisk Autonomi, forbliver det en from men luftig ambition uden gennemførelse af afgørende reformer, som Verhofstadt og kansler Scholz m.fl. peger på, eller som visse kommissærer og dele af den europæiske økonomiske- og intellektuelle elite forsøger at gennemføre med teknokratiske midler. Men Europæisk kapitalisme kan ikke udvikle sig og ekspandere økonomisk uden Strategisk Autonomi, hvilket direkte oversat betyder uden uafhængighed af amerikansk dominans. Alene Scholz besøg i Kina for nylig, som var til stor fortrydelse for kommissionens formand og Biden i USA, viser hvor afhængig f.eks. den tyske økonomi er af et multipolært verdensmarked, hvor ingen enkeltmagt har styrke til ensidigt at tvinge sine interesser igennem. Meget tyder

på, at ”Kinasagen” bliver et centralt omdrejningspunkt i spillet mellem USA og EU og indenfor EU internt.

Man kan sige, at de sidste fyrrer års neoliberale formning af Unionen gennem negativ integration for at indkapsle de interne rivaliseringer indenfor europæisk kapitalisme og tilsvarende styrke Unionen på verdensmarkedet nu vender sig til sin modsætning. De europæiske lande står splittede og uden de nødvendige politiske – økonomiske – militære – og sikkerhedspolitiske institutioner og uden den legale politiske overbygning til at kunne handle selvstændigt på den store verdensscene. Hvor centrale temaer bliver kampen for en multipolær verden som ramme om det fælles forsvar af klodens miljø og udbredelse af økonomisk- og social lighed.

Skulle man forud for krigen i Ukraine have haft forestillinger om de europæiske nationaløkonomiers selvstændige vækstmuligheder, og skulle centrum-venstre have haft forestillinger om en selvstændig genopbygning af de nationale velfærdsstater, så fremstår ambitionerne i dag som politiske fantasier. Krigshysteriet, Ruslandsparanoiaen og den alarmistiske kriseretorik spiller allerede en central rolle i de enkelte medlemslandes parlamentsvalg og dannelsen af den offentlige mening. Velfærdsdagsordenen er kommet under pres fra krisedagsordenen og den fælles heroiske kamp for at bremse Ruslands ekspansionisme, der selv om den er faldet som en brugt mirage, stadig markedsføres politisk som epokens største trussel mod hele Europa. I en sådan situation og med en sådan horisont giver det sig selv, at medlemslandene må underlægge sig krisepolitikens (og måske nødrettens) imperativ og afstå fra progressiv velfærdspolitik.

Hvis venstrefløjen ikke skal forvises til perifer ligegyldighed, må den, hvor vi står nu, som udgangspunkt vende tilbage til Ventotene manifestet og de italienske socialister initiativer til at samle de europæiske socialister og socialdemokrater samt fagbevægelse for et forenet socialt og demokratisk Europa.

Bestræbelserne blev i sin tid saboteret af den forenede storkapital og Trumans inddæmningsdoktrin, hvorfor det var op til de liberale at gennemføre den nødvendige Unionsopbygning. Nu er Unionen her faktisk om end i teknokratisk og halvautoritær form. Men der er historisk skabt et politisk-økonomisk og delvist institutionelt (og delvist kulturelt) grundlag for arbejderbevægelsen og den socialistiske bevægelses opgør med den neoliberale negative og teknokratiske integrationspolitik.

Omvendt kan man sige, at hvis ikke venstrefløjen og centrum venstre distancerer den aktuelle krisepsykologi, vil den i den nærmeste fremtid (måske flere årtier) være dømt til en politisk-parlamentarisk Sisyfos tilværelse. Hvis venstrefløjen fortsætter med at hænge fast i ambivalenssyndromet og ikke overvinder det nationale snæversyn og 60'ernes drømme om den suveræne nationale velfærdsstat, forskertser den at samle et bredt centrum-venstre om en

social- og demokratisk reformpolitik, herunder et konkret program for en reform af EU traktaten til en egentlig forfatningstraktat med en demokratisk politisk overbygning og demokratiske beslutningsprocesser.

EU er ganske rigtigt den politisk institutionelle organisering af europæisk kapitalisme. Sådan er det, og som sådan er fødslen også forløbet i sin tid, ligesom nationalstaterne organiserer og beskytter den nationale kapitalisme. Det springende punkt er, at sidstnævnte bliver mindre og mindre betydningsfuld, når det drejer sig om kampen om reformer og samfundsformationer. Selv en forholdsvis moderat centrum-venstre regerings reformpolitik vil kunne knuses og kues økonomisk og juridisk af f.eks. EU's magtfulde institutioner, sådan som forholdene og magtbalancen er nu. (se den sidste hændelse i Spanien. Den spanske Kongres vedtager at beskutte olie- og gassektoren samt bankerne, der scorer overprofitter på forsyningskrisen og ECB's renteforhøjelser. Beslutningen i Kongressen var næppe taget, før den spanske regering blev stærkt kritiseret af ECB og IMF for at skabe økonomiske problemer og investeringskrise. Nu står den spanske regering og skal forsvare sig selv og afværge eventuelle interventioner. Det er dog ikke mere end nogle uger siden, at flere andre lande havde de samme forsæt. De er bare ikke realiseret. Intet er afgjort, men meget taler for, at det blot er det sidste eksempel på, hvor svagt de enkelte lande hver især står overfor de transnationale institutioner).

Kort sagt må venstrefløjten og centrum-venstre tage parolen om Strategisk Autonomi ganske alvorligt for at placere Europa selvstændigt på verdenskortet, men vel at bemærke gennem en kamp for at demokratisere EU's institutioner og processer. Men det handler ikke kun om reformeringen af EU som politisk projekt og kamplads. Det handler nok så meget om her igennem at tilføre de politiske kampe indenfor de nationalstatslige rammer et troværdigt perspektiv, der overskrider den iscenesatte "nødvendighedens politik".

Noter

1. Som Amerikas første finansminister udnævnt af George Washington i 1789 opfordrede han til at skabe så meget gæld som muligt i Uafhængighedskrigen og foreslog samtidig føderal forbrugsbeskatning for at dække de tretten staters gæld ved, at føderationen påtog sig gældsforpligtelserne. Hermed lagde grundlaget for USA's nationalbank. Med Hamilton moment menes at anvende økonomiske-finansielle midler til at overvinde modstand mod bestemte politiske mål som f.eks. en sammenhængende politisk føderation.

Italien. Efter valget

Gert Sørensen, seniorforsker

Denne artikel er en opfølgning af artiklen "En march mod Rom. 2.0?" i forrige nummer af Kritisk Debat.

Den 25. september gik italienerne til valg. Hen over sommeren var Mario Draghis regering blevet væltet ved et mistillidsvotum. Valgresultatet fulgte i store træk, hvad meningsmålingerne hen over sommeren havde forudsagt. Giorgia Meloni og det postfascistiske Fratelli d'Italia (FdI) fik 26%, mens de to støttepartier i højrekoalitionen Matteo Salvinis Lega og Berlusconi's Forza Italia (FI) mønstrede stor tilbagegang og fik hver lidt over 8%. Centrum-venstres største parti, Partito Democratico (PD), fik 19%, stort set det samme som ved sidste valg i 2018. Movimento5Stelle (M5S), der blev det største parti ved det forrige valg med over 30%, blev halveret. Samlet set fik højrekoalitionen ca. 43% af de afgivne stemmer, altså ikke et numerisk flertal. Ser man nærmere på tallenes fordeling, kan man iagttagende, at der i realiteten er tale om en omfordeling af stemmerne internt blandt højrepartierne til fordel for FdI, der var helt nede på 4-5% i 2018.

Når resultatet så alligevel mandede ud i et solidt flertal af mandater i parlamentets to kamre, skyldtes det alene valgloven. Den er nemlig så viseligt indrettet, at en tredjedel af stemmerne fordeles i enkeltmandskredse, hvor vinderen tager det hele. Resten fordeles efter proportionalitetsprincippet. Det betyder, at en samlet højrefløj vandt sikkert i enkeltmandskredsene, fordi de øvrige partier ikke var i stand til at blive enige om en fælles kandidat. Det sikrede flertallet bag den nye regering under ledelse af Giorgia Meloni, den første kvindelige regeringsleder i italiensk historie.

Med i vurderingen hører imidlertid, at det største parti reelt bestod af sofa-vælgerne, da valgdeltagelsen fulgte en faldende kurve og landede på 63%. Endnu i 1990'erne lå tallet på over 85%. Det indsnævrer yderligere regeringens legitimationsgrundlag og giver i sig selv anledning til at reflektere over, hvorfor en så stor del af de stemmeberettigede fravælger demokratiet. Nu har der altid været dele af en befolkning, der undlader at stemme. Her taler vi om en tredjedel, der finder det irrelevant at deltage i de politiske processer, fordi man ikke længere har tiltro til, at den forfatningsbaserede demokratiske styreform formår at indfri forventningerne. Mange kan imidlertid heller ikke lige se et alternativ for sig og foretrækker at blive hjemme. Spørgsmålet, der står tilbage, er, om disse millioner af *non votanti* bare glider ud i almindelighed ligegyldighed og laden-stå-til, eller om der her hober sig et gigantisk socialpsykologisk magmakammer op, der under ændrede betingelser kan eksplodere. De uindfriede sociale behov er der jo fortsat. Uanset hvad der er på færde, ligger der her et permanent usikkerhedsmoment og en uforudsigelighed, som den nye regering og ikke mindst oppositionspartierne skal tage bestik af. Det er i dette flydende felt af desorientering og tillidstab blandt stadig

større dele af befolkningen, at regeringens overlevelse og centrum-venstres fremtidsmuligheder defineres.

Det brogede billede viser, at populismens 'venden tilbage til folket' med anti-elitære slogans om national suverænitæt, etnisk homogenitet og en traditionalistisk familie- og kønspolitik faktisk ikke har været i stand til at motivere endnu flere til at stemme. Tværtimod har et stort antal valgt at stille sig afventende an. Populismen har da heller ikke haft succes med at fremvise overbevisende resultater. Det stod klart, da den første populistiske regering i et førende EU-land kom på plads efter valget i 2018. Lega og M5S dannede her en af de mest dysfunktionelle regeringer i den italienske republiks historie. Den holdt lidt over et år.

Regeringsførelse mellem pragmatik og værdipolitik

På kort sigt står den nye regering med en række bundne opgaver. For at forsikre de vestlige og europæiske allierede bedyrede Meloni allerede under valgkampen, at hun bakkede op om det transatlantiske arbejde i Nato og støtten til Ukraine mod Putins aggressioner. EU-skeptiske udmeldinger blev nedtonet. Strategien var tydeligvis den ikke at skille sig for meget ud allerede fra dag ét og stemple ind i den kategori af lande, hvor Polen og især Ungarn befinder sig. Meloni signalerede, at Italien fortsat ville spille en rolle i EU, omend ikke på helt samme fremtrædende niveau som under Draghi. Her og nu er der en finanslov, der skal på plads og godkendes i Bruxelles. Med de sidste år mere lempelige budgetregler, som Draghi var med til at fremme i kølvandet på pandemien og den store *Recovery Plan*, er der skabt nogle rammer for et mere rummeligt underskud. Når den falder på plads vil den give et fingerpeg om, i hvilken retning regeringen går. Der er dog allerede luftet tanker om beskæringer i de højeste pensioner og i den borgerløn, som M5S fik igennem, da de sad i regering. Det er dog ikke nogen hemmelighed, at der er strammerlande i EU med Tyskland i spidsen og støttet af bl.a. Holland og Danmark, der helst ser, at man vender tilbage til de mere rigide regler, der herskede før, så snart den europæiske investeringsplan ophører i 2026. Sker det, vil det givet sætte Italien i en endnu vanskeligere position.

Dernæst skal selve Genopretningsplanen også implementeres og give vækst inden for grøn omstilling, digitalisering, forskning og uddannelse. Den nye regering har på dette punkt rådført sig med Draghi-regeringens eksperter, men står dog tilbage med de samme problemer, der allerede dukkede op inden regeringsskiftet. Der er eksempelvis skabt tvivl, om der er kvalificerede projekter nok, og om der overhovedet er den faglige kompetence til at gennemføre dem inden for den meget korte tid, der er afsat til projekternes gennemførelse.

Spørgsmålene er naturligvis, om denne realpolitiske tilpasning til de givne vilkår også er retvisende for, hvad der er under opsejling. Er de bange anelser over for et parti som FdI med stærke rødder i en nyfascisme, der aldrig rigtigt har accepteret det socialliberale demokrati, allerede gjort til skamme med

denne 'normalisering'? Og lader et parti som FdI sig uden videre absorbere i det allerede eksisterende institutionelle rodnet? Skal disse spørgsmål besvares, kræver det et kort tilbageblik på, hvorledes tankegangene bag den neoliberalistiske globalisering og deregulering opnåede et hegemoni. Det skete nemlig ikke på egne præmisser, men først og fremmest fordi der blev trukket på de højrepopulistiske kræfter. Berlusconi legemliggjorde begge tendenser. Anderledes i Danmark, hvor Anders Fogh Rasmussen og Venstre efter 'systemskiftet' i 2001 etablerede et parlamentarisk flertal med Dansk Folkeparti, der til en vis grad blev neutraliseret og aldrig formåede eller havde vilje til at gå i regering, selv ikke da det blev det største parti i blå blok i 2015.

På nuværende tidspunkt kan det være svært at se det senest populistiske parti i Danmark, Danmarksdemokraterne, som et parti, der også afgørende kan sætte dagsordenen. Der er dog ikke tvivl om, at det nyliberalistiske hegemoni siden det økonomiske tilbageslag i 2008, forstærket af pandemien og den russiske invasion af Ukraine, er inde i en afgørende krise efter de mange nedlukninger, sanktioner og afbrudte forsyningskæder. Hvor efterlader det så den populistiske komponent i det før så altdominerende nyliberalistiske hegemoni? Kan disse partier overleve det paradoks både at samle op på alle dem, der er blevet marginaliseret under globaliseringen, og lægge afgørende stemmer til netop de dynamikker, der skabte vrede og utilfredshed blandt de udstødte og tilmed svækkede de enkelte staters socialpolitikker?

På dette punkt tegner der sig - indtil videre - nogle forskelle mellem Danmark og Italien, der også kan forklares ved, at det danske Socialdemokrati et langt stykke af vejen har overtaget dele af den populistiske retorik på migrationsområdet. Det sammenlignelige parti i Italien, PD, har ikke været fristet til at gøre det samme, hvad der formentlig også afspejler sig i den stagnerende vælgertilslutning. Det har så også gjort, at i Danmark har de gamle partier fortsat en betydelig kontrol over det politiske system. I Italien har de egentlig populistiske protestpartier samlet set fået et betydeligt større manøvrerum, der har fået en afgørende indflydelse på destabiliseringen af det politiske system.

Siden valget i 2018 har man kunnet iagttage nogle markante forskydninger. På det tidspunkt havde Berlusconis FI for længst mistet pusten. Den ene allianceparner fra Berlusconi-regeringernes tid (1994-2011), nemlig Lega (tidligere Lega Nord) blev i en kort årrække det største på højrefløj. Det holdt sig til valget i 2022, da den anden partner fra 1990erne, det nyfascistiske Movimento Sociale Italiano (MSI), i dag FdI, blev det største og tilmed har øget sit forspring i meningsmålingerne til nu over 30%, mens Lega og FI er gået yderligere tilbage. Det vidner om, at der i et parti som FdI med populistiske slogans som 'Gud, fædreland og familie' kolporteres nogle ideologiske træk, der formår at lægge afstand til nyliberalismens individualistiske mantra.

Som en sen udløber af efterkrigstidens MSI har FdI givet nogle gear mere. FdI nød godt af at være stort set det eneste parti, der ikke var med i Draghi-regeringens umage sammenrend og fik mange af sine stemmer, blot fordi det

var imod og drog nytte af den altid latente mistillid til partierne. Men fremstår det så også som et klart alternativ? Og hvor længe vil Meloni have opbakning, når vælgerne med så stor hast udskifter deres partiloyalitet? Først var det Berlusconi, siden Grillo, stifteren af M5S, så Salvini, der bragte Lega til tops og hurtigt igen til bunds, og nu Melonis parti, der kom fra ingenting og vandt med en fjerdedel af de afgivne stemmer. *Who is next?* fristes man til at spørge samtidig med, at fundamentterne under efterkrigstidens demokratiske orden og tilliden til denne orden smuldrer.

Det nye normale

Hvad der er normalt har altid ændret sig. I de seneste årtier har man været vidne til, hvad også Timothy Garton Ash fornylig har fremhævet, hvorledes højrefløjen har været i stand til at definere tyngdepunktet for, hvad der er normalt. Lad os gå tilbage i tiden for bedre at kunne se de 'molekylære' forskydninger i det politiske landskab, der har bidraget til at styrke FdI's gennemslagskraft bagom de første regeringsinitiativers tilsyneladende pragmatisme. Den antifascistiske samling af kommunistiske, socialistiske, kristelig-demokratiske og liberale kræfter, der stod bag forfatningen af 1948, blev i sin tid hurtigt sprængt under Den Kolde Krig. Allerede her blev den demokratiske orden blokeret i at fuldbyrde sine hensigter. Det ændrede politiske klima tillod det nyfascistiske MSI at få fodfæste i det politiske system, og det gav mere plads til de kræfter i hæren og efterretningsvæsenet, der aldrig havde accepteret forfatningen. Deres eksplicite antikommunisme talte mere end delegitimeringen, der lå i, at fascismen ikke var noget, der skulle gøres op med. Flere år efter, at Berlusconi fik MSI ind i sin første regering i 1994, udtalte han i september 2003 i et interview til det engelske magasin *The Spectator*, at Mussolini da ikke havde slået nogen ihjel, og at de mange fangeøer, som regimets opponenter blev sendt ud på, i virkeligheden var de rene badesteder. Ezio Mauro opsummerer i en nylig avisleder, at den italienske republiks oprindelige politisk-kulturelle identitet, der blev grundlagt med kampen mod fascismen, er ved at krakelere, hvis den da ikke allerede er krakeleret: "En banalisering af fascismen har forandret selve fortolkningen af fænomenet ved at reducere det til en hændelse i historien med det resultat, at demokratiet ikke længere menes at være grundlagt ved at afvise et regime. Snarere glider hele spørgsmålet om demokratiets indførelse ind i de neutrale rammer for efterkrigstidens naturlige indretning af det politiske system, uden en moralsk stillingtagen til overgangen fra diktaturet til frihed og uden en republikansk kultur med fælles referencer".

Det er givet, at der siden krigen har været en politisk understrøm af indifferens over for fascismen. Det så man i det manglende retsopgør, i de mange mere eller mindre autentiske biografier, der fremstillede Mussolini i en godmodigt lys. Det så man i Guglielmo Gianninis parti *Uomo Qualunque* (UQ, partiet for Manden På Gaden), der blev stemt ind i den grundlovgivende forsamling i juni 1946 med over 5% af stemmer som det femte største parti. Det henvendte sig til alle dem, der ikke gad høre på al den snak om fascisme og

antifascisme, eller som Giannini selv udtrykte det, “Til alle dem, der er trætte af alt og alle, hvis eneste brændende ønske er at blive ladt i fred”.

Man kan hævde, at denne på daværende tidspunkt marginaliserede holdning, der dog givet har været mere udbredt end, hvad UQ samlede op, i dag er blevet *mainstream*. Internettet og de nye sociale platforme har med højhastighedens fart bidraget til at rundsende allehånde forsonende budskaber om, at fascismen også har gjort noget godt. Den voksende monitorering af disse grene af infosfæren har foreløbigt talt sig frem til ca. 600 *sites* med filofascistisk stof, der hylder de tyve år med Mussolini. Det er et miljø, der har sit mest synlige udtryk i de nyfascistiske grupper *Casa Pound* og *Forza Nuova*. Som en tro kopi af den historiske fascismes ‘tæskehold’ (de såkaldte *squadre d’azione*) stormede denne sidste gruppe det største fagforbund CGIL’s hovedkvarter i Rom den 9. oktober 2021 og raserede dele af indboet. En sag ved domstolen er endnu ikke afsluttet. Hverken Salvini eller Meloni sagde fra. En fascistoid hadkultur begrænser sig imidlertid ikke til disse grupper men forgrener sig også langt ind i de kriminelle kredse, ligesom den kendes fra de mere rabiate fodboldfans racistiske tilråb.

Ignazio La Russa, den nyudnævnte formand for senatet (den næst vigtigste post i det institutionelle system efter præsidentembedet), var i sine yngre dage leder i *Fronte della Gioventù*, MSI’s ungdomsafdeling. Under en konfrontation med politiet i Milano i 1973 blev La Russa og flere andre arresteret, efter at en betjent var blevet dræbt af en håndgranat. Ved samme lejlighed tog myndighederne det gamle spørgsmål op om MSI’s legalitet i henhold til forfatningens og lovgivningens forbud mod gendannelsen af et fascistisk parti. Det førte dog ikke til noget. La Russa udtalte i et interview for nylig, at han ikke mente, det var så relevant for ham at deltage i fejringen af den 25. april, datoen for opstanden, der endegyldigt befriede Italien fra fascismen og de tyske besættelsestropper i 1945. Der ligger allerede her en kim til en omskrivning af den italienske histories skelsættende begivenheder. Giorgia Meloni undlod da heller i sin egenskab af ministerpræsident ikke at nedlægge en krans for den ukendte soldats grav den 4. november i anledning af Første Verdenskrigs afslutning i 1918 og Italiens sejr over Tyskland og Østrig. Netop indsættelsen af den ukendte soldats skeletrester i Fædrelandets Alter midt i Rom i 1921 og hele sakraliseringen af krigsofret blev en drivende kraft i den tidligere fascismes ideologiske profilering op til ‘Marchen mod Rom’ den 28. oktober 1922.

De foreliggende manøvre muligheder i det labile felt mellem *business as usual* og identitetspolitikken, som højreregeringen agerer i, er selvsagt også stærkt afhængige af, at regeringspartierne overhovedet kan enes indbyrdes. Svækkelsen af Lega har rejst spørgsmålstejn ved Salvinis lederskab. Der har således kunnet spores nogle skillelinjer i partiet. På den ene er der den utrættelige Salvini, hvis foretrukne format altid har været og fortsat er den permanente valgkamp for at genvinde vælgernes gunst. Han har aldrig være tiltrukket af det stillesiddende arbejde som minister, nu som viceministerpræsident og minister for offentlige arbejder. På den anden side finder man partiets

regeringsfløj med finansminister Giancarlo Giorgetti i spidsen, der foretrækker en mere modereret kurs. Mange på denne fløj ser frem til Luca Zaia, succesrig præsident i regionen Veneto, som kommende leder.

En faktor, der yderligere kan underminere regeringens holdbarhed, er det forhold, at der i de aktuelle finanslovsforhandlinger bl.a. er lagt op til at gribe ind i pensionsordningerne samt i den borgerløn, som M5S fik indført, da de sad i regering med Lega efter valget i 2018. Den har forhindret, at mere end en million blandt de allerringest stillede faldt tilbage i egentlig fattighed. Udsigterne til, at borgerlønnen eller rettere indslusningslønnen bliver fjernet eller reduceret har allerede mobiliseret den sociale opposition og centrum-venstre partierne.

PD og centrum-venstre. Hvad nu?

Partito Democratico kom lettere vingskudt ud af valget. Grundene var for det første af mere taktisk karakter, fordi partiet missede muligheden for at stable en samlet centrum-venstre alliance på benene, der kunne matche højrefløjens kandidater ikke mindst i enkeltmandskredsene. Men de pegede for det andet også på nogle politisk-strategiske svagheder, der afspejlede, at partiet på mange måder var blevet fanget af de strukturelle ændringer i et partis oprindelige bestemmelse som bindeled mellem det civile samfunds meningsdannelser og det parlamentariske beslutningssystem. Med sine rødder tilbage Det Kommunistiske Parti, PCI, og Det Kristeligdemokratiske Parti, DC's reformfløj havde det med sig en lang erfaring med lokale partiforeninger i alle dele af landet, der var i konstant forbindelse med den centrale ledelse. Det betød også, at parlamentarikerne havde et bagland, som de kunne diskutere med og lære af, samtidig med at de lokale politikere og partimedlemmerne ikke sandede til i det nære samfunds småkonflikter, men blev konfronteret med det store udsyn og den overordnede argumentation for, hvor samfundet skulle hen.

Som en relativ ny partikonstellation havde PD ikke den brede forankring og blev i stadig højere grad styret fra toppen. Det viste sig dog vanskeligt for partiet at finde en leder, der også vedblev med at være leder. Walter Veltroni var den første leder, der også var med til at stifte PD i 2007. Denne blev dog snart afløst af Luigi Bersani, derefter af den tidligere fagforeningsformand for CGIL, Guglielmo Epifani, så fulgte med korte intervaller Matteo Renzi, Maurizio Martina, Nicola Zingaretti og senest Enrico Letta, der dog efter valgnederlaget er trådt tilbage. Meget peger på, at den næste leder hedder Stefano Bonaccini, aktuelt regionspræsident i Emilia-Romagna, der med Bologna som hovedstad var et vindue for, hvad kommunisterne i sin tid kunne tilbyde i det såkaldte Røde Bælte i Mellemitalien. Dette turbulente forløb afslørede, at ikke bare havde partiet mistet et rodnet, men det kunne heller ikke etablere et stabilt lederskab.

Det forhold, at Bersani og Renzi brød med PD og dannede deres eget parti hhv til venstre og til højre, var et endnu et dårligt signal, der skabte tvivl om den politiske linje. At følge den tendens, som Berlusconi for alvor fremmede,

med at gøre et parti til et nærmest personligt anliggende for en karismatisk leder, var givet heller ikke en del af venstrefløjens *bottom-up* gen. Alligevel forsøgte Matteo Renzi at omdanne PD i den retning med ham selv som omdrejningspunktet ved at 'skrotte' den ældre og, efter hans opfattelse, 'belastende' generation i partiet. Han blev dog selv fældet, da et forslag til en harsarderet ændring af forfatningen netop i det øjemed at slanke parlamentet blev nedstemt ved en folkeafstemning. Renzi er nu forsvundet ud i den politiske periferi med sit eget parti Italia Viva, der op til det seneste valg fusionerede med Carlo Calendas Azione.

Slingrekursen har imidlertid udtyndet PD's politiske identitet. Det har så også gjort, at PD ubesværet har bakket op om de teknokratiske regeringer fra Mario Monti i 2011, der afløste Berlusconi, til Draghi i 2021, der afløste den sidste af de to dysfunktionelle regeringer under Giuseppe Conte, hvori PD endda selv indgik sammen med M5S. Argumenterne for at gå ind i disse regeringer var ønsket om at fremstå som et 'ansvarligt' parti, der havde institutionernes integritet for øje og skulle sikre ro omkring en presset italiensk økonomi. Det skete også i en vis udstrækning. Men det rettede ikke op på de grundlæggende økonomiske skævheder, der bl.a. fremgik af, at Italien som det eneste af de store europæiske lande igennem de seneste mange år har oplevet reallønsnedgang. PD's tilstræbte rolle gjorde det imidlertid så meget lettere for populisterne at identificere PD som et magtparti og som eksponent for de 'kaster', der hurtigt blev opfattet som korrupte og forrædere af det glemte folk.

PD overså i den forsvarsposition, hvori det var havnet, at forfatningen og den institutionelle orden ikke er abstrakte principper men en levende del af et folks måde at organisere sig og finde løsninger på. Selve forfatningens tilblivelse som et resultat af den antifascistiske modstandskamp var et klart vidnesbyrd herom, som også burde være med i bagagen under den fortsatte *policy-making*, men som tydeligvis ikke har været det. Den åbenlyse krise, som antifascismen befinder sig i, har venstrekræfterne også deres andel i. Går man tilbage i tiden, var det faktisk PCI's leder, Palmiro Togliatti, der i 1946, mens han sad som justitsminister i en samlingsregering (inden Den Kolde Krig satte en stopper for det), gennemtrumfede en amnestilov, der lukkede ned for et retsopgør med fascismens krigsforbrydelser.

Der lå givetvis i denne disposition - bagom, hvad der måtte være af opportunistiske grunde -, også en reminiscens af en 'marxistisk' forestilling om, at fascismen ene og alene var 'et åbent terroristisk diktatur, som finanskapitalens mest reaktionære, mest chauvinistiske og mest imperialistiske kræfter stod bag'. Togliatti selv nuancerede dog denne opfattelse i 1930erne ved også at pointere fascismens 'massebasis' men med den præcisering, at masserne var blevet ført på vildveje og kunne generobres for den rette sag. Efter krigen så det så anderledes ud. Fascismen var slået og folket havde indset blændværket og var nu opsat på at se frem. Imens sandede antifascismen til i ren retorik og tomme ceremonier under Den Kolde Krig. Troen på, at et fænomen som MSI forblev et marginalt fænomen, var stærk, men blev langsomt

miskrediteret. Tilbage var en ureflekteret antifascismen, der var blind over for postfascismens langsomme ekspansion. Metaforisk fristes man til at henvise til Stanley Kubriks civilisationskritik i den berømte film *Dr. Strangelove*, hvori hovedpersonen lider af *alien hand syndrome*, der gør, at denne har svært ved at holde sin højre arm i ro og hele tiden må tage sig selv i at gestikulere en nazifascistisk romerhilsen.

Hvordan kan PD så manøvrere i forhold til en regering, der på kort sigt følger et pragmatisk spor, men som under ændrede betingelser (det være sig russisk overmagt i Ukraine, øget folkelig modstand mod støtten til Ukraine, EU's yderligere svækkelse, det uløste migrationsproblem, den nuværende præsident Mattarellas tilbagetræden) meget vel kan operationalisere det dybereliggende tankegods i slogans som 'Gud, fædreland og familie' og flytte Italien et helt andet sted hen og ind i den offerrolle, som Meloni ikke holder sig tilbage fra at spille? Hvordan vil PD agere i den bredere sociale opposition, der allerede er begyndt at markere sig, og som M5S, nu under Giuseppe Contes ledelse, har været dygtigere til at udnytte ikke mindst i forbindelse med regeringens trusler mod deres mærkesag, nemlig borgerlønnen?

I mere simple termer ligger der allerede her en klar dagsorden, når det førende regeringsparti satser på treenigheden 'Gud, fædreland og familie'. I forhold hertil er centrum-venstre sekulær. Politikdannelsen hviler på argumenter, diskussioner, samtaler og lidenskaber og ikke på lederens ufejlbarlige og åbenbarede dispositioner. Fædrelandet er ikke et helligt og sakralt sted for en ekskluderende national suverænitæt, der lukker af for omverdenen og De Andre. Familien er ikke et sakramente og ukrænkelig i sin sammensætning. Kønsidentiteterne er heller ikke defineret en gang for alle. Endelig må det handle om at bryde den tavshed, den glemsel, som treenigheden 'Gud, fædreland og familie' sænker ned over de altoverskyggende spørgsmål om miljø og klima. Et stort jordskred på øen Ischia, der her i slutningen af november har kostet otte mennesker livet, vidner atter om, at Italien er et de lande, der rammes hårdest af hydrogeologiske fænomener som tørke, oversvømmelse og jordskred, hvilket så også på en meget påtrængende måde minder om al politisk tænkningens absolutte jordiskhed.

Det bliver unægteligt spændende at følge, om Italien kan iværksætte nogle politiske og sociale alternativer til de processer, der igennem de seneste årtier har gjort, at en oprindelig marginaliseret højrekultur med fascistiske rødder nu har vokset sig så stærk, at den også har kunnet danne en regering.

Litteratur

Ash, Timothy Garton, "Beware the creeping normalisation of the hard right". I *Financial Times*, 13. november, 2022.

Cocco, Maurizio, "Le vespe qualunque e la satira politica". I *Diacronie. Studi di Storia contemporanea*, 2012.

Colonnello, Paolo, “Ignazio La Russa: “Io *super partes* ma farò politica. Non celebriamo 25 aprile”. I *La Stampa*, 30. oktober 2022.

Filippi, Francesco, *Mussolini ha fatto anche cose buone. Le idiozie che continuano a circolare sul fascismo* (forord Carlo Greppi), Torino: Bollati Boringhieri, 2019.

Fornari, Francesco, “Milano: altri nove ordini di cattura per i disordini del ‘giovedì nero’”. I *La Stampa*, 1. maj 1973.

Greppo, Carlo, “Come ce lo raccontiamo: il fascismo in rete”. I *Fascismo e storia d’Italia. A un secolo dalla marcia su Roma. Temi, narrazioni, fonti* (red. Giovanni De Luna), Milano: Feltrinelli, 2022.

Mauro, Ezio, “Il canone occidentale”. I *la Repubblica*, 23. november, 2022.

Recanati, Massimo, “Le idee. La sinistra e le parole da ritrovare”. I *la Repubblica*, 30. september, 2022.

Togliatti, Palmiro, *Corso sugli avversari. Le lezioni sul fascismo* (1935) (red. Francesco Biscione), Torino: Einaudi, 2010.

Brasiliens magtfulde militær

Af Mikael Bjerrum, sociolog

Valget i Brasilien i efteråret 2022 er afgjort og godkendt af de relevante demokratiske organer.

Men kan militæret og Bolsonaro holde sig i ro. Det drøftes i denne artikel.

Den 1. januar 2023 vil Luiz Inacio Lula da Silva – eller bare ”Lula” – formodentlig igen indtræde i præsidentembedet i Brasilien. Det sker efter, at han i to valgrunder slog den siddende præsident, Jair Bolsonaro, med en yderste beskeden margin. Lula har tidligere i to perioder, som leder af Arbejderpartiet, PT (Partido do Trabalhadores) bestridt præsidentposten, men har også efterfølgende været anklaget for korruption.

Valget i Brasilien blev gennemført over to runder, hvor den første runde, den 2. oktober, førte til at Lula fik 48,43% af stemmerne, mens Jair Bolsonaro fik 43,3 %. Eftersom ingen opnåede den nødvendige halvdel af stemmerne, skulle en anden runde til, hvor Lula den 30. oktober vandt med 50,9% mod Bolognaros 49,1%. Marginen mellem de to kandidater var mindre end iagttagere havde forventet, og skyldtes til en vis grad en udbredt mistillid til Arbejderpartiet og dets involvering i omfattende korruption gennem de seneste 20 år i Brasilien.

Overtagelsen af præsidentembedet vil ske, med mindre at det brasilianske militær inden da vil gennemføre et kup og forhindre magtovertagelsen. Der er dog ikke meget, der tyder på, at det vil ske, og det er der en lang række gode grunde til.

Militærets hidtidige rolle

Brasiliens historie er domineret af militæret. Siden selvstændigheden i 1822 efter århundreder som portugisisk koloni har landets udvikling været præget af de væbnede styrker. Det var militæret, der i 1889 afskaffede det daværende kejserrige, og Brasilien har gennem lange perioder været et egentligt militærdiktatur. Fra 1930 til 1945 og igen fra 1964 til 1985 har generalerne haft den absolutte magt. I den seneste periode, fra 1964 til 1985, var militærregimet en aktiv del af den såkaldte Operation Condor, der med USA som initierende og styrende kraft sikrede højreorienterede regimer i mange af de latinamerikanske lande så som Argentina, Bolivia, Brasilien, Chile, Paraguay og Uruguay og i nogen udstrækning Colombia, Peru og Venezuela. I denne periode stod CIA blandt andet bag militærkuppet i Chile mod Præsident Allende i 1972 og indledningen af contra-krigen mod de nicaraguanske sandinister fra 1979. En katastrofal økonomi var i 1985 hovedårsag til massedemonstrationer i Brasilien, der førte til militærdiktaturets fald og efterfølgende mere eller mindre demokratiske valg. Siden har liberale

partiet skiftet med Arbejderpartiet til at have magten i Brasilien. I hele perioden har korrupsionen – uanset hvilket politisk styre, der har været – gennemsyret statsapparatet.

Militæret har i årene siden 1985 spillet en tilbagetrukket, men stadig aktiv rolle og mange af de ledende officerer fra, hvad de opfatter som glansperioden frem til 1985, har stillet op til politiske embeder. Også op til valget, der gav Bolsonaro magten i 2018, var fremtrædende militærpersoner aktive for at få ham valgt.

Forholdet mellem militæret og Arbejderpartiet har været anstrengt, hvilket man f.eks. så i 2004 under Lulas første periode, hvor han var nødt til at afskedige sin forsvarsminister efter pres fra generalerne; eller i 2012, hvor præsident Rousseff, med mange års forsinkelse, gennemførte en sandhedskommission, der satte fokus på forbrydelser begået af militærdiktaturet i perioden 1964 til 1985. Militæret spillede en diskret, men understøttende rolle i det politiske kup, der blev gennemført mod præsident Dilma Rousseff i 2016. Parlamentet gennemførte en rigsretssag mod Rousseff med anklager om korrupsion, som førte til, at hun måtte fratræde embedet. En sag, som højesteret senere fandt ubegrundet.

Bolsonaro og militæret

Selvom mange militærpersoner aktivt støttede Jair Bolsonaros kandidatur til præsidentposten og mange blev ministre (syv ud af 23 ministre kom fra militæret) eller en del af den absolutte politiske magt i landet, begyndte der at blive spændinger mellem Bolsonaro og militærets absolutte top. I forbindelse med sin indsættelse takkede Bolsonaro chefen for militæret, General Villas Bôas, for at have påvirket nationens skæbne og udnævnte generalen som ansvarlig for Bolsonaros succesfulde valg.

Efter Bolsonaros katastrofale håndtering af corona-pandemien, kulminerede konflikten mellem præsidenten og militæret i marts 2021 med, at de tre ledende generaler opsagde deres embeder i protest mod Bolsonaros fyring af forsvarsministeren.

Samtidig sendte en lang række brasilianske civilsamfundsorganisationer protester til verdenssamfundet, bl.a. Organisationen af Amerikanske Stater, OAS, med anklager om at det brasilianske retsvæsen var blevet militariseret gennem en udvidelse af jurisdiktionen for militære standretter i forhold til civile borgere.

Selvom militærets rolle i de senere år har været diskret, er det blandt mange forskere tydeligt, at der er sket en militarisering af det brasilianske samfund (1). Dels ved at tidligere officerer i høj grad varetager offentlige embeder, dels ved at militære doktriner gennemsyrrer de juridiske og civile sfærer og endelig ved militær kontrol over 16 ud af 46

vigtigste statsejede virksomheder, blandt andet indenfor olie og elektricitet. Det anslås, at militæret direkte eller indirekte styrer 61% af det statslige budget (udover budgettet til militæret selv). Et synligt bevis på militariseringen er tilstedeværelsen af en lang række sikkerhedsstyrker i kampen mod narkokriminalitet og til at holde styr på de mange oprørte ”favellaer” (slumkvarterer). Den brasilianske hær er den største i Latinamerika med cirka 350.000 mand som stående styrke.

Civilsamfundet og sociale bevægelser

Under valgkampen har Lula fået støtte fra en lang række civilsamfundsorganisationer og sociale bevægelser. MST, de landløse arbejderes bevægelse, MTST, organisationen for hjemløse, CUT, den centrale fagbevægelse og UNE, studenterbevægelsen har alle spillet en rolle i Lulas valgsejr. De vil nu kræve politiske indrømmelser, som Lula vil have svært ved at leve op til som præsident.

De sociale bevægelser har gennem mange år været stærkt kritiske overfor Arbejderpartiets korrumpereede kultur. Ikke mindst har MST udtrykt skepsis, og denne organisation anses med sine 1½ million medlemmer som en af de stærkeste i hele Latinamerika.

Næppe udsigt til et kup

Den 2. november 2022 gik Bolsonaro's tilhængere på gaderne rundt om i Brasilien, spærrede indfaldsveje og fremførte kravet om, at militæret skulle sikre, at valgresultatet blev annulleret og forventede et de facto militærkup. (2)

Det skete ikke, tværtimod. Den 9. november udsendte det brasilianske forsvarsministerium – med accept af militærets ledende generaler – en rapport, hvor man anerkendte valgresultatet, der gav sejren til Lula. Dermed signalerede militæret, at man ikke ønskede at intervenere på nogen måde, og vejen er dermed banet for at Lula kan genindtage præsidentposten den 1. januar 2023.

Vurderingen fra militærets side må være, at privilegierne og den økonomiske magt ikke i nævneværdig grad vil blive berørt med Lula som præsident. Hvorvidt Lula på et tidspunkt i sin præsidentperiode vil forsøge at tage et opgør med militæret, må tiden vise.

Økonomiske udfordringer

Lula står over for enorme udfordringer, når han starter sin præsidentperiode. Det anslås, at 63 millioner brasilianere i dag lever under Verdensbankens fattigdomsgrænse, og Lulas vigtigste valgløfter var at løfte en stor del af disse mennesker ud af fattigdom. Det kræver økonomiske ressourcer, og det statsbudget for 2023, som Bolsonaro har efterladt udviser et underskud på mere end 12 milliarder \$ - og det er før Lula afsætter midler til økonomiske reformer for de fattigste.

Udfordringerne for Lula bliver ikke lettere af, at ingen af parlamentets to kamre har et flertal af Arbejderpartiet, men er fragmenteret i 12 forskellige politiske partier. En markant forbedring for Brasiliens fattigste hænger i en tynd tråd, og hvorvidt Lulas løfter på klimaområdet, med stop for skovning af Amazonas, vil kunne gemmeføres politisk, står hen i det uvisse.

En del af et mønster

Lulas valgsejr i Brasilien kan ses som en del af en overordnet tendens, hvor mange lande i Latinamerika har bevæget sig markant til venstre i det politiske spektrum. Alene i 2022 var der valgsejre til venstrepartier i Honduras, Chile og Colombia – udover Brasilien. Og til det skal lægges at lande som Mexico, Argentina og Peru inden for de sidste tre år er skiftet fra højrepopulisme til noget, der kan minde om socialdemokratisme. Man taler om den anden 'lyserøde bølge' (maera rosa) i Latinamerika med reference til den første i 00'erne.

Danmarks tidligere ambassadør i Colombia, Mogens Pedersen, analyserer i POV International og skriver bl.a.: "De nye regimer sigter på grundlæggende reformer, der skal gøre op med årtiers social og økonomisk ulighed og en udbredt voldskultur og korrupsion, der har skabt stor utilfredshed i befolkningen. Samtidig er miljø kommet på dagsordenen, herunder ikke mindst beskyttelse af Amazonas." (5)

Ikke mindst i sidste halvdel af det 20. århundrede har Latinamerika været kendt som verdensdelen med militærdiktaturer. Med den seneste politiske udvikling in mente – og med den kendsgerning, at de militære institutioner i de latinamerikanske lande kun med få undtagelser har reageret med vold mod de demokratiske processer – må man spørge sig selv, om de sociale bevægelser i dag er så meget stærkere end tidligere. Man kan også forestille sig, at der, som i Brasilien, er elementer af, at militæret har opnået positioner i både statsapparatet og i den produktive og finansielle sektor, der betyder, at der ikke ses at være et behov for at sidde på toppen af den politiske magt for at fastholde privilegierne.

Hvor den lyserøde bølge i Latinamerika i 00'erne var præget af autoritære venstrefløjsledere som Hugo Chavez i Venezuela, Daniel Ortega i Nicaragua og Evo Morales i Bolivia – alle med stærke referencer til den traditionelle 'machismo' kultur i regionen, ser det ud til at disse års lyserøde bølge i højere grad tager udgangspunkt i nye strømninger, ikke mindst blandt sociale bevægelser hos ungdommen og ikke mindst blandt de unge kvinder i Latinamerika.

Noter

1. <https://thetricontinental.org/dossier-50-brazil-armed-forces/>

2. <https://www.reuters.com/world/americas/bolsonaro-backers-call-brazil-military-intervene-after-lula-victory-2022-11-02/>
3. <https://www.voanews.com/a/report-by-brazil-s-military-on-election-count-cites-no-fraud/6828170.html>.
4. <https://www.chathamhouse.org/2022/10/brazils-new-president-inherits-huge-economic-challenges>
5. https://pov.international/nye-politiske-vinde-blaeser-i-latinamerika/?fbclid=IwAR2XTigCAx3zX-Stn2kbc0xcHIL1-iNaF5oKbuDgup1z44waPzARNju_R4

Når satiren sigter forkert – den misforståede populisme

Af Allan Dreyer, lektor

Med udgangspunkt i satirens og populismens fællesmængde, elitekritik, diskuteres populismens karakter nærmere. Det anbefales generelt, at den revurderes og gives et mere fordomsfrit image.

Har satire noget tilfælles med populisme? Er populisme ikke demagogi, letkøbte løsninger og vildførelse af folket, og er satirens fornemste opgave ikke netop at afsløre den slags? Populisme har uden tvivl (overvejende) et meget dårligt ry, men faktisk deler de to fænomener noget helt afgørende, og noget fundamentalt demokratisk: Elitekritikken.

Et godt eksempel på et vellykket satireprogram er Jonatan Spangs *Tæt på sandheden*, som løfter arven fra klassikere som TV-revyen Uha-Uha og radioprogrammet Selvsving. *Tæt på sandheden* er ikke blot underholdende, men også ægte politisk satire, hvor brodden kritisk rettes opad mod eliten, mod magthaverne. Alligevel har jeg bemærket, at satire-programmet har lavet et par svipsere – hvor brodden er blev rettet nedad.

I et afsnit fra 2020, ser man netop et eksempel på dette – udover skærmen udfolder sig en hyldest af Bjarne Corydon for salget af DONG med små søde børn, der sammen med Jonatan Spang overdrager Corydon en overdimensioneret romkugle. Uanset at baggrunden for hyldesten nok var ganske langt fra sandheden, var indslaget usjovt alene af den grund, at der var tale om en hyldest og ikke magtkritik. Det strider imod satirens formål, hvor magten ikke skal hyldes, men kritiseres, udfordres og udstilles.

En anden svipsere var da *Tæt på Sandheden* udstillede en kontanthjælpsmodtager, der i et debatprogram havde nægtet at skære ned på sit kødforbrug. Her rettes latterliggørelsen nedad, hvilket igen er i strid med satirens formål – god satire udstiller ikke de nederste i samfundet, men derimod de øverste.

Elitekritik er noget, satire og populisme har tilfælles. Dermed når vi også til mit tredje eksempel, som drejer sig om et indslag, hvor *Tæt på Sandheden* gør grin med Mette Frederiksens utryghedskampagne. Hendes påstand om, at mange – omend uspecificerede mennesker – angiveligt er utrygge ved at gå ned i en vaskekælder, fik en velfortjent rundtur i satiremanegen under overskriften: ”Porten til en populistisk skræmmekampagne er ved at åbne sig”. Indslaget påpeger, at det ikke er vaskekældrene, der er uhyggelige, men derimod Mette Frederiksens forsøg på at opnå politisk opbakning igennem en uunderbygget skræmmekampagne. Problemet er, at det ikke er sandheden om populisme – det er ikke engang tæt på.

Så hvad er populisme?

Som nævnt er den mest udbredte opfattelse, at populisme er et mismask af demagogi, manipulation og minoritets-bashing. At Mette Frederiksens billede af utrygge vaskekældre og Morten Messerschmidts Beduinlejre på hospitalernes venteværelser er klokkeklare eksempler på populisme. Det er en udbredt og problematisk misforståelse i den brede offentlighed, blandt kommentatorer og langt ind i videnskabelige kredse. At det er en misforståelse, er der tre grunde til.

Sprogligt betyder populisme 'folkelig' – at være glad for folket. Det kommer af latin, 'populus', ikke det germanske 'Volk'. Derfor er det også paradoksalt, at alle gerne vil være folkelige, men at populisme for det meste bruges og forstås nedsættende. Men som vi skal se, er den latinske form kommet til at bære den nedsættende brug af 'folkelig', som altid har været en del af et elitistisk verdensbillede. Den betydning af populisme har vi fra USA.

Historisk kan populismens oprindelse nemlig spores præcist, modsat mange andre politiske begreber som liberalisme, socialisme og nationalisme. Ordet stammer fra *The People's Party* i USA i slutningen af 1800-tallet. Et parti, der blev dannet med udgangspunkt i forargede landmænds organisering i vest- og sydstatene. De fattige landmænd var bitterligt klar over, at begge dominerende partier, Demokraterne og Republikanerne, var i lommen på de eliter, som de med rette anklagede for at være skyld i deres miserable situation. Derfor dannede de et nyt parti og nåede samtidigt til enighed om, at det var for besværligt at kalde deres mange sympatisører for "tilhængere af *The People's Party*". I en togtur på vej hjem fra et succesfuldt politisk møde, hvor en iblandt dem kunne latin, opfandt de ordet 'populist'. De nye navn til deres tilhængere slog så godt an, at der angiveligt var mange, der ikke var klar over om partiets navn var *The Populists* eller *The People's Party*.

Når man ved, hvad ordet sidenhen fik af betydning, kan det jo undre, at nogen valgte at kalde sig selv og deres tilhængere det. De oprindelige populister ville have haft meget vanskeligt ved at genkende deres politiske projekt i den nutidige betydning af ordet. *The People's Party* kæmpede for kvinders stemmeret, forsøgte at lave alliancer med sorte landmænd og landarbejdere, krævede nationalisering af jernbanen for at undgå selskabernes udnyttelse af monopolet, og at bindingen af dollarens værdi til gullet skulle opgives. De iværksatte også en hel lille industri af uddannelses-pamfletter om landbrug, økonomi og meget mere. Det, som partiet stod for, ligger altså langt fra den i dag meget gængse fordom om populisme som udbredelse af usandheder. (1)

Populismens betydning i dag

Det kan derfor heller ikke undre, at "populisme" har en helt anden betydning i USA. I 2016 gik tidligere præsident Barack Obama i rette med journalister,

som kaldte Donald Trump for populist. (2) Obama mente nemlig, at det var ham, der var populist. Det var ham, og ikke Trump, som kæmpede for retfærdig skat og uddannelse og sundhed for alle. (3) Skulle man stadig være i tvivl om, at ”populisme” kan klinge helt anderledes, end vi er vant til, vil jeg varmt anbefale et besøg på det nyoprettede *New People’s Party’s* hjemmeside. Her hævdes behovet for et nyt stort progressivt populistisk parti. (4) Det skyldes elitens manglende villighed til at gøre noget ved klimakrisen, racismen, LGBTQ+ rettigheder og den økonomiske, sociale og sundhedsmæssige ulighed.

At populisme i dag har en nedsættende betydning skyldes, at i der i perioden efter Anden Verdenskrig skete en revision af fortolkningen af amerikansk politisk historie. Her hævdede en gruppe samfundsforskere, med Richard Hofstadter og Daniel Bell i spidsen at den tidligere progressive fortolkning af *The People’s Party* var fejlagtig. De mente, at de gamle landmænd var tværtimod bagstræberiske, uoplyste, racistiske og ikke mindst anti-semitiske. Det vil føre for vidt at gå ind på denne fortolkningsstrid, men de fleste historikere er af den opfattelse, at revisionismen er tilbagevist.

Selvom Hofstadters og Bells fortolkning af de oprindelige populister er blevet tilbagevist, har det ikke sat sine spor i den akademiske debat. Det til trods for, at man kunne have forventet et forsøg på at ændre betydningen af begrebet, så det var i overensstemmelse med dets oprindelse. Det er dog ikke sket. Den progressive fortolkning af *The People’s Party* er igen blevet dominerende. Det betyder dog ikke, at populisme-begrebet igen er blevet taget op til revision. Eksempelvis har Jan Werner Müller, der ofte citeres i populisme-spørgsmål, fastholdt den nedsættende betydning af populisme. Konfronteret med historien om de oprindelige populister i *The People’s Party* er hans overraskende konklusion så, at de slet ikke var populister. Den lader vi lige stå et øjeblik. Müller er godt nok ikke klar over, at de ligefrem opfandt ordet, men stadigvæk. Det er selvfølgelig godt, at de fleste er holdt op med at omtale *The People’s Party* som racistiske demagoger. Det ville dog unægteligt have været bedre, hvis man stoppede med at bruge populisme som en betegnelse for den slags.

Folket versus eliten

I Latinamerika og USA findes en del forskere, der argumenterer for, at populisme er et progressivt fænomen, og at kalde folk som Trump og Orban for populister simpelthen er forkert. Det er dog problematisk. Problemet er, at mange af de bevægelser og partier, som disse forskere hævder er udtryk for populisme i den progressive betydning, ikke selv kaldte sig for populister. Og så snart vi så kigger nærmere på, hvad der går igen, bliver det svært at finde fællesnævneren.

Den mest overbevisende måde at forstå populisme på er derfor som noget, der ikke fokuserer på det politiske indhold, eksempelvis økonomisk politik og

immigration, men i stedet på den *måde*, politikken formes på. Derfor kan man sige, at populisme er en speciel form for politik – en måde at lave politik på – og ikke en ideologi.

Som allerede nævnt, har populismen det tilfælles med god satire, at begge ting retter sin brod opad: Populisme er at hævde, at folkets interesser bliver undertrykt af eliten. Det er at hævde, at folket har en stærk konflikt med eliten, og at de herskende magtforhold ikke tilgodeser folkets interesser. Som *The People's Party* malende fremførte det i 1892:

"Vi mødes i midten af en nation på randen af moralsk, politisk og materiel ruin. Korrupktion dominerer valgene, lovgivningen, Kongressen, og selv domstolene... Frugterne af millioners indsats bliver åbenlyst stjålet for at opbygge kolossale formuer for et fåtal, uden fortilfælde i menneskehedens historie; og besidderne foragter republikken og bringer friheden i fare. Fra den samme frodige livmoder af statslig uretfærdighed avler vi de to store klasser – vagabonder og millionærer!"

Derfor kan Trump og Orban faktisk også kaldes populistiske. Trump hævder nemlig at repræsentere folket i modsætning til en elite, eksempelvis når han kalder Washington en "sump". Man kan have en berettiget tvivl om, om han egentlig selv mener dét, men det er ikke det afgørende. Det afgørende er, at han åbenlyst taler til en ganske stor del af det amerikanske folk, som ikke føler sig repræsenteret i Washington. Uanset hvor lidt tillid man har til Trumps og Republikanernes ærlighed, og hvor stor modvilje man kan have overfor hans politiske projekt, er det ikke selve det populistiske – kritikken af eliten – der er det problematiske. Elitekritik er ikke bare god satire – det er også fundamentalt demokratisk.

Eliten kan også se forskellig ud, alt efter hvem man anser som værende folk og elite. Bernie Sanders' projekt med overskriften "Demokrati eller oligarki?" er utvivlsomt populistisk, fordi det beskriver en konflikt mellem folk og elite. For ham er eliten ikke primært det politiske system, men derimod den økonomiske elite, milliardærene og de rigeste 1%. Som han sagde for nyligt "arbejder de hårdt hver eneste dag på at gøre sig selv stadig rigere" ved at "gøre de fattige endnu fattigere".

Populisme i Danmark?

Vender vi blikket hjemad, er det tydeligt, at populisme har en anden betydning i dansk politik. Historisk set er der ingen tvivl om, at Socialdemokratiet i slutningen af 1920'erne og 1930'erne formede sin politik på en populistisk måde. Der var et meget eksplicit forsøg på at samle hele folket bag et opgør med eliten, primært de store kapitalinteresser, men også godsejere og Landstinget. Med den modstand projektet mødte, er det et rigtig godt

spørgsmål, om det snarere var en populistisk mobilisering end en ”fornuftig konsensus”, der førte til velfærdsstatens dannelse.

Hvad med nutiden? Er der overhovedet populisme i Danmark i dag? Det er der, men ikke meget.

Inger Støjbjergs kamp mod ”de københavnske saloner” er et klart forsøg på at lave populistisk politik. Ligesom hun overtog Trumps slogan om at ”dræne sumpen”, kan man også med hende have sin tvivl om, hvor dybfølt hendes protest mod eliten egentlig er. Det interessante er mere, om der er dele af befolkningen, der identificerer sig med kritikken – og det lader det vist til, at der er. Omvendt med Dansk Folkeparti. Også i den internationale videnskabelige litteratur udpeges det generelt som et populistisk parti. Men i den senere tid er næsten al elitekritik forsvundet, og de fremstår som et national-konservativt parti. Et meget nationalistisk parti, meget udtalt anti-immigrations og specielt anti-muslimsk, men det (næsten) ikke populistisk mere.

Som det forhåbentlig bør stå klar, er der som sådan ikke noget populistisk ved kravet om en stram indvandringspolitik – eller i de grovere former for indvandrers-bashing. Med kendskab til den oprindelige populisme fristes man nærmest til at sige tværtimod. Det er kun i det omfang, at det forbindes med en kritik af en eller flere eliter, typisk de kulturradikale eller EU, at der er tale om populisme. Derfor er det mere porten til en ubehagelig skræmmekampagne, der er ved at åbne sig i Mette Frederiksens vaskekælder, for det er ikke populisme. Med tanke på den stigende ulighed og fodslæbende grønne omstilling, ville det måske ikke være så dårligt, hvis en port til dét populistiske spøgelse faktisk begyndte at åbne sig.

Allan Dreyer Hansen er lektor på Institut for Samfundsvidenskab og Erhverv, Roskilde Universitet og leder af forskningsprojektet ”I folkets navn - populisme og folkelighed: trussel mod eller styrkelse af demokratiet?”. Han har helt aktuelt været gæsterektor på det seneste temanummer af tidsskriftet Slagmark om ’Folk, folkestyre og populisme’ (nr. 85, 2022) om populisme.

Noter

1 Det seneste udtryk kan vi finde hos Therese Scavenius i indlægget ”Vi lever i fordummelsens epoke” (Politiken 23.10.2022).

2 <https://www.youtube.com/watch?v=QSOWEC1qZRE&t=10s>

3 Man kan eventuelt læse mere i det seneste nummer (#85) af tidsskriftet Slagmark, med temaet *Folk, folkestyre og populisme som* Mikkel Flohr og jeg har redigeret, og bogen *Populisme fra venstre* (2022), der på basis af

erfaringer fra Europa og Latinamerika tematiserer mulighederne for progressiv populisme.

4 <https://peoplesparty.org/>

Kommentar: politisk limbo

Af Jan Helbak, medl af Kritisk Debats redaktion.

1. Groft taget kan man i det aktuelle politiske tilstandsbillede dele partierne op i tre grupper.

A) Socialdemokratiet, SF og Enhedslisten, hvor SF de sidste mange år har fungeret som socialdemokratiets eksterne venstrefløj. Enhedslisten med sine rødder i den tidligere kommunistiske og venstresocialistiske bevægelse som principiel strategisk opposition til socialdemokratiet. Men aldrig opnået at folde sig ud som reelt alternativ. Positionen og de flygtige resultater går reelt helt tilbage til 20'erne og frem.

B) De tre borgerlige partier Venstre, Konservative og Radikale Venstre som henholdsvis et liberalt, er nationalkonservativt og et socialliberalt parti.

Kendetegnende for partierne i A og B er på trods af mange fluktuationer deres organiske forankring i eksisterende og modstridende klasser og klasseinteresser.

C) Partier der dukker op, når de andre ikke kan føre politikken videre og mister perspektiv og horisont (af visse teoretiske skoler kaldet populistiske). Ny Borgerlige, DF, Alternativet, Liberal Alliance, Danmarksdemokraterne og Moderaterne. Disse partier repræsenterer segmenter indenfor de forskellige klasser og grupper, som i størrelse har gennemgået og kan gennemgå ret store udsving. De er symptomer på de andre partiers indre fragmentering og samlet limbo.

2. Socialdemokratiet og venstrefløjen har de sidste femten år ligget under for liberalt tankegods og den liberale økonomiske ortodoksi. Bl.a. som styrende resultat er accepten af begrebet økonomisk råderum og balance på statsbudgettet, og den enkelte i centrum. Seneste udslag har været økonomiforhandlingerne med KL og Danske regioner. Mere grundlæggende for det svækkede centrum venstre er, at det har vist sig vanskeligt praktisk at gennemføre ret meget fra "forståelsespapiret" uden at komme i åben konflikt med erhvervslivet, dele af middelklassen og det meste af åndsøliten. Ingen af de tre partier har som teoretisk og praktisk politisk modvægt udviklet en moderne kapitalismekritik eller velfærdspolitik, herunder demokratisering af statssystemet. Man har fundet det tilstrækkeligt at samles om kritikken af "den syge kapitalisme". Der skulle helbredes. EL er gået med hele vejen og har i det store og hele accepteret den bagved liggende liberale politikforståelse, økonomisk teori og liberalismens mange begreber som universelle.

3. Venstre, Konservative og Radikale Venstre kan på den anden side ikke finde noget alternativ til velfærdsstaten og den stærke stat. Bevægelsen væk fra neoliberalismens utopier var allerede i anmarch før pandemien men blev for alvor praktisk materialiseret under Covid-19 som støtte til Mette F's politiske kurs. De tre partier kan kun punktuelt fremføre nogle få liberale forslag, men den borgerlige liberale reorganiseringsstrategi, som nogen kalder neoliberalisme, fremstår i dag tydeligere og tydeligere som årsag til de økonomiske og miljømæssige problemer, der i dag af både røde og blå kaldes for den store sammenhængende krise.
4. Ikke fordi de ikke gerne ville videreføre den liberale politik, men de kan ikke længere som i slutningen af 90'erne kolportere den som et bredt frihedsbudskab, det frie valg og velfærdstryghed. De tidligere Venstreledede regeringers privatiseringspolitik ligger som største og mest indgribende enkeltfaktor til grund for det stædigt voksende bureaukrati og teknokrati. Det er også de samme partiers fortolkning af det politiske demokrati, som venstrefløjen i øvrigt har accepteret, der nu står som en forhindring for, at de kan fremføre et nyt frihedsbudskab, som ikke samtidigt opfattes som yderligere nedskæring og favorisering af kapitalen. De rammes i nakken af deres fortolkning af begrebet "reform", "lighed" og "frihed", der kloden rundt modstilles autokratierne. De har selv bidraget til at sætte grænserne for, hvor langt de kan gå i afmonteringen af velfærdsstaten.
5. I det politiske spil, der udspiller sig i et limbo, hvor ethvert fremtidsperspektiv er spærret inde eller ikke kan formuleres uden gennem en radikal kritik, bliver politikens krebsegang i det politiske rum manøvrer fra position til position. Strategisk fantasiløshed, idéfattigdom og situationsbestemt politik. *Partiernes "råderum"*.
6. Men om så socialdemokratiet, SF og EL havde vundet sikkert med de Radikale som trailer, ville en sådan alliance ikke desto mindre have ringe muligheder for at gennemføre en praktisk og konkret velfærdspolitik uden et afgørende brud med *råderummet* ellers dets aktuelle variant *krisepolitikken*.

For det første skulle alliancen gøre op med Budgetloven. For det andet udvikle en helt anden offensiv og positiv EU reformstrategi (hvor traktatændringer er uundgåelige). For det tredje skulle man ændre skattesystemet til en betydelig progressiv beskatning for at finansiere velfærdsstatspolitikken. For det fjerde skulle hele infrastrukturen renoveres som en del af klimapolitikken. For det femte skulle sundhedssektoren tilføres mindst 10-15 mia. kr. om året for at komme til at fungere. For det sjette skulle man gøre op med hele fritvalgsideologien og skrotte alle fritvalgsordninger, som viser sig både at være korrumpierende og administrativt krævende. For det syvende skulle

miljøpolitikken udvikles, så den både medfører radikale indgreb overfor de vægtige forureningsfaktorer og samtidig ikke overfører regningen til de almindelige lønmodtagere. For det ottende skulle der gøres op med kommunalreformens grundstruktur, som bl.a. sammenblander socialpolitik og beskæftigelsespolitik og begrænser borgernes demokratiske indflydelse. For det niende skulle man gennemføre en meget omfattende boligpolitik for at skaffe tilstrækkeligt med egnede boliger og begrænse af den eksorbitante spekulation. Alene disse relativt beskudne reformer, ville kræve et åbent opgør med erhvervsliv og landbrug og store dele af de øverste niveauer og ideologerne i det samlede statssystem. I en mere vag og rund form italesatte Mette F nogle af disse temaer før valget i 2019. Siden er det ikke blevet til det store.

7. På den anden side står de tre gamle borgerlige partier. De vil gerne skære på statssystemet. Men de ved ikke hvordan. De vil gerne privatisere og udvide fritvalg. Men de ved ikke hvordan, for det er mildest talt ikke gået ret godt. Deres forhold til EU er ambivalent. Deres miljøpolitik reelt tandløst, fordi de ikke vil/kan udfordre erhvervslivet, finanssektoren og landbruget. De vil gerne lave eliteskoler, men tør ikke for alvor gå i brechen for tanken. De aner ikke, hvordan de skal opprioritere sundhedsvæsnen, for det er dem selv, der søsatte det håbløst underfinansierede supersygehusprojekt. De står først og fremmest med et tomt opråb om mere frihed og sande værdier. Se blot, hvad der skete, da de Konservative fremkom med deres skattepolitik. Grundlæggende er de hæmmet af tidens hotte retorik om mere lighed og større demokratisk indflydelse. Men de klasser og sociale lag, de repræsenterer, ønsker det ikke. Og det tør hverken de eller deres politiske sige højt og klart. Især ikke efter de Konservatives valgbommert.
8. Det åbner for det, man kunne kalde "pop-up" partierne, der brudstykkevis og meget situationistisk og uforpligtende formulerer alle de "hvilende" politikspørgsmål, som for tiden kun kan formuleres som periferens råb ind mod midten. Tillige fungerer disse "pop-up" partier som mellembrikker i det samlede politiske spil, hvor ingen rigtigt kan gå fremad men alene flytte lidt rundt på brikkerne i en mere eller mindre elegant og spektakulær modus. Når disse partier ganske givet ikke får den store indflydelse som ansvarlige parlamentariske stemmer her og nu, skal det ses i sammenhæng med den vestlige og især Europæiske krisefortælling, der næsten fremstilles som et belejringsnarrativ. Russerne er her og der og alle vegne og er stort set skyld i, at Europas økonomi og betydning på den globale arena ligger i ruiner. Den situation kalder på nationalt sammenhold og forsvarsånd. Pop-up partierne har udfyldt rollen som utilfredshedsmagnet og parlamentarisk kanariefugl.
9. Den nationale krisepsykose og samfundsmæssige narrativ bliver det legitimerende grundlag for en mulig regering hen over midten. Men

denne krisestemning/mild nationalpsykose har EL (og SF) indtil nu været en del af. Det har været småt med kritik fra centrum-venstre af den højstemte krisepsykose endsige kritik af de forskellige krisetiltag, eller af, at krisepsykosen bruges som legitimering af økonomiaftaler og ”mager” finanslov, som den socialdemokratiske regering fremlagde og rød blok accepterede.

10. Mette F kan i dette limbo med rette påstå, at hun ikke kan bruge rød blok til noget. Den er alt for svag og uden en progressiv og fremsynet vej ud af *krisen*. Det er ikke kun blå blok, der står splittet og afklædt.

Mette F har skønnet, at rød blok ville være alt for sårbar overfor blå bloks evindelige og omkostningsfrie stormløb. Ja den ville ligefrem invitere til en vis samling i blå blok. Og mest af alt ville Mette F reelt være afskåret fra at tage til politisk genmæle. Så hellere en regering hen over midten, hvor partierne vil kunne holde hinanden i skak, og hvor Mette F kan håbe på at udmarve Venstre, Radikale og Konservative. Og aktuelt har hun ikke noget at frygte fra venstrefløjten, for den fløj har stort set accepteret præmissen og pakket samfundskritikken langt væk igennem flere år, og står af samme grund fastlåst i limboens ”brikflytteri”.